

Bjørnar Withbro

**Hvordan fungerer kriminalintrigen i
Dostojevskijs roman Forbrytelse og straff?**

Masteroppgave 2012

Master i bibliotek- og informasjonsvitenskap

Høgskolen i Oslo og Akershus, Institutt for arkiv- bibliotek- og informasjonsfag

Sammendrag

Tittelen på oppgaven er: Hvordan fungerer kriminalintrigen i Dostojevskijs roman *Forbrytelse og straff*? Kriminalintrigen har jeg vurdert i forhold til hvordan den skaper spenning i romanen. Jeg har også sett på hvordan kriminalintrigen fungerer i forhold til romanpersonenes liv og utvikling, og særlig i forholdet til hovedpersonen Raskolnikov. Jeg drøfter også kriminalintrigen i forhold til moralske spørsmål, og sosiale og politiske forhold i Russland på 1860-tallet.

Opgaven bygger på analyse av boka, og tre kvalitative intervju med personer som har lest den. Teorigrunnlag for oppgaven er bl.a. teori knyttet til kriminallitteratur og generell litterær teori. Min oppsummering går ut på at kriminalintrigen i boka er en viktig for å skape spenning, og for person- og miljøskildringa. Kriminalintrigen er også viktig for drøftingen av de moralske, filosofiske og politiske spørsmål romanen reiser. Kriminalintrigen er meget viktig i boka til tross for at den ikke er en kriminalroman i klassisk forstand.

Summary

The title of my work is: What is the function of the criminal intrigue in *Crime and punishment* by Dostojevskij? I have considered how the criminal intrigue creates suspense in the novel. I have also studied how the criminal intrigue works in relation to the persons in the novel, and especially the main character Raskolnikov. I also discuss the criminal intrigue in relation to moral questions, and the social and political conditions in Russia in the 1860s.

My work involves an analysis of the novel, and three qualitative interviews with persons who have read the book. My theoretical discussions are based on theory concerning fiction and crime fiction. My conclusion is that the criminal intrigue is important in relation to the creation of suspense and for the persons and the milieu we meet. It is also important for the moral, philosophical and political questions raised. The criminal intrigue is very important in the book although it is not a traditional crime novel.

FORORD	4
KAPITTEL 1 INNLEDNING	5
1.1 Oppgavens tema	5
1.2 Problemstilling	5
1.3 Oppgavens formål	6
1.4 Oppbygging av oppgaven	7
KAPITTEL 2 FORBRYTELSE OG STRAFF. PRESENTASJON OG SÆRTREKK	8
2.1 Generelt om romanen	8
2.2 Polyfoni og dramatisk framstillingsform	9
KAPITTEL 3 TEORI	12
3.1. Moment til litterær analyse	12
3.2. Nærmere om sjangerlitteratur og kriminallitteratur	14
KAPITTEL 4 METODE	17
4.1 De syv fasene i en intervjuundersøkelse	17
4.2 Strukturert dybdeintervju som metode	18
4.3 Utvalg av personer til intervju, og litt om eget ståsted	19
4.4 Hva jeg ønsket å oppnå gjennom intervjuene	20
4.5 Testintervju	21
4.6 Gjennomføring og analyse av intervjuene	21
KAPITTEL 5 ANALYSE AV FORBRYTELSE OG STRAFF	24
5.1 Nærmere om handlinga i romanen	24
5.2 Kriminalintrigen som spenningsskapende element	28
5.3 Kriminalintrigen som ramme for Raskolnikovs psykologiske utvikling	33
5.4 Kriminalintrigen som ramme for de andre romanpersonenes liv og utvikling	39
5.5 Kriminalintrigens rolle for å belyse verdispørsmål, moralske og religiøse spørsmål	42
5.6 Kriminalintrigen i forhold til sosiale og historiske forhold i Russland på 1860-tallet	44
KAPITTEL 6 INTERVJU	47
6.1 Mann, 62 år, rektor i opplæring for fremmedspråklige	47
6.2 Kvinne 59, bibliotekar i folkebibliotek	50
6.3 Kvinne 62 år, lærer i opplæring for fremmedspråklige	53
6.4 Oppsummering og analyse av intervjuene	57

Kapittel 7 Oppsummering	60
8 Litteraturliste.....	64
9 VEDLEGG.....	66
9.1 Intervjuguide	66
9.2 Samtykkeerklæring	70

FORORD

Da jeg begynte som bibliotekar for 38 år siden, var arbeid med litteratur, litteraturformidling og informasjon viktige arbeidsfelt. En grunnleggende litteraturinteresse var nok en viktig motivasjonsfaktor for de fleste som valgte bibliotekaryrket på den tiden. Siden har EDB og internett forandret mye i bibliotekenes arbeid. Jeg arbeider nå i et folkebibliotek, og vi prøver å gi arbeidet med litteratur, kultur og informasjonsformidling lik vekt i det vi driver med.

Det falt likevel naturlig for meg å velge et litterært emne for masteroppgave på bibliotekfeltet. Jeg har benyttet denne anledningen til å fordype meg i en bok. Valget falt på en klassiker jeg leste første gang i ungdommen, *Forbrytelse og straff* av Fjodor Dostojevskij. Kriminalintrigen i boken er det jeg særlig har konsentrert meg om.

Av ulike grunner har arbeidet med oppgaven tatt lang tid. Jeg vil takke veileder Cecilie Naper for tålmodig og god hjelp hele tiden. Fire personer har på min oppmoding lest boken og latt seg intervjuet om den. Jeg er dem stor takk skyldig, ikke minst fordi det er snakk om en bok på over 750 sider.

Stord 17.11.12

Bjørnar Withbro

KAPITTEL 1 INNLEDNING

1.1 Oppgavens tema

Kriminallitteratur er en sjanger som har interessert meg i mange tiår. Jeg har vært en ivrig leser av kriminalbøker helt siden ungdommen. Selv om det har gått i bølger, har dette vært et viktig innslag i det jeg har lest i min fritid. Jeg har vel aldri hatt noe bevisst forhold til hvorfor jeg har hatt en aktiv interesse for denne sjangeren, bortsett fra det selvfølgelig knyttet til stikkord som spenning, en bok til å slappe av med og lignende. Ubevisst har det vel også vært knyttet et element av gjenkjennelse fra bok til bok, et gjenkjennbart og forventet handlingsmønster.

Som bibliotekar i et folkebibliotek har jeg observert to fenomener. Kriminallitteratur har vært og er blitt en stadig mer populær sjanger. Samtidig leses også i stor grad bøker der det er en kriminalintrige, eller noe som ligner en kriminalintrige, som ligger til grunn, men uten at disse bøkene er kriminalbøker i tradisjonell forstand. Det må være "noe" ved disse og lignende bøker som gjør dem etterspurte og populære. Og det til tross for at det ikke er den tradisjonelle spenningen og oppklaringen av en forbrytelse som er grunnlaget.

Som tema for min oppgave har jeg tatt for meg en klassisk roman i så måte. Boken *Forbrytelse og straff* er ingen kriminalroman i vanlig forstand. Likevel utgjør kriminalintrigen en viktig del av boken. Som oppgave og problemstilling har jeg derfor valgt å ta for meg hvordan kriminalintrigen i denne romanen fungerer. Hvor viktig er denne for leseren, og hva er det eventuelt som virker tiltrekkende? Er det en særskilt lese måte knyttet til denne type bøker, og hvordan oppfatter lesere av tradisjonell kriminallitteratur denne boken? For nærmere å finne ut av temaet, har jeg formulert denne problemstillingen, som er identisk med oppgavens tittel: Hvordan fungerer kriminalintrigen i Dostojevskijs roman *Forbrytelse og straff*.

1.2 Problemstilling

Hovedproblemstillingen min er altså hvordan kriminalintrigen fungerer i Dostojevskijs roman *Forbrytelse og straff*. Dette søker jeg å belyse gjennom fem forskningsspørsmål:

1. Hvordan fungerer kriminalintrigen som spenningsskapende element?
2. Hvordan fungerer kriminalintrigen som ramme for hovedpersonens psykologiske utvikling?
3. Hvordan fungerer kriminalintrigen som ramme for de andre personene i romanen sine liv og for deres utvikling?
4. Hvordan fungerer kriminalintrigen i forhold til å belyse verdispørsmål, moralske og religiøse spørsmål?
5. Hvordan fungerer kriminalintrigen i forhold til bokas framstilling av sosiale og historiske forhold i Russland på 1860-tallet?

Forbrytelse og straff er en svært sammensatt bok. Den rommer ulike aspekter og "lag", og det vil være rimelig å ha som utgangspunkt at kriminalintrigen på ulik måte griper inn her. Først og fremst vil det være aktuelt å undersøke hvordan spenningen er oppbygd med basis i kriminalintrigen; det som gjør boka fengslende å lese. Samtidig er de aller fleste av personene i boka i større eller mindre grad involverte i kriminalintrigen, og utvikler seg i boka i forhold til denne. Det vil være en del av problemstillingen min å finne ut hvordan kriminalintrigen brukes som basis for å utvikle et persongalleri. Noe fjernere fra kriminalintrigen står verdispørsmål, moralske og religiøse spørsmål. Men kriminalintrigen er likevel med på å belyse slike spørsmål. Miljøet i boka er ellers preget av de sosiale og historiske forhold i Russland på 1860-tallet. Jeg vil også drøfte kriminalintrigen i lys av disse forholdene.

1.3 Oppgavens formål

Oppgavens formål er å kunne si noe nærmere om mulige måter en kriminalintrige kan fungere på i en roman, og kanskje også i forhold til ulike typer lesere. Vi kan tenke oss lesergrupper som bare leser kriminalbøker, lesere som aldri leser kriminalbøker, og lesere som leser ulike typer bøker. Selv tilhører jeg nok den siste kategorien; en som leser ulike type bøker/sjangre, men som har kriminalbøker som et viktig innslag. Hvordan er min lese måte i forhold til andre når det gjelder en bok som *Forbrytelse og straff*? Dette var ved oppstarten av oppgaven noe av motiveringen min for å arbeide med denne boka av Dostojevskij.

Jeg leste boka første gang som bibliotekarstudent som 20-åring, og husker at den gjorde inntrykk da, vesentlig på grunn av "atmosfæren" i boka, og at det var en gjennomført spenning i den som jeg den gangen ikke helt klarte å sette fingeren på. Ny lesning av boka nå har åpnet opp for å se nye sider ved den, noe som også et mer systematisk arbeid med analyse av boka har bidratt til. Jeg vil også vurdere om oppgaven min kan brukes i arbeidet mitt i folkebibliotek, i forhold til publikum, og i forhold til kollegial drøfting.

1.4 Oppbygging av oppgaven

I kapittel 2 gir jeg en kort presentasjon av romanen, og gjør rede for to særtrekk ved den. Dette gjelder polyfoni og dramatisk framstillingsform. I kapittel 3 har jeg samlet teori. Her drøfter jeg bl.a. noe generell teori til litterær analyse, og moment knyttet til sjangerteori og kriminallitteratur. Metode i forbindelse med intervjuundersøkelsen er tema for kapittel 4. Her går jeg inn på de 7 fasene i en intervjuundersøkelse. Jeg skisserer også hvorfor jeg har valgt strukturert dybdeintervju som arbeidsform, og hva jeg ønsket å oppnå gjennom intervjuene. Jeg redegjør også for utvalget av intervjuobjekt, testintervju og gjennomføring av intervju med analyse.

Kapittel 5 er en analyse av *Forbrytelse og straff*. Jeg gir først en mer detaljert oversikt over innholdet i boka, og gir så en analyse i forhold til kriminalintrigen og de fem forskningsspørsmålene mine. Kapittel 6 er en presentasjon og oppsummering med analyse av de tre intervjuene jeg har hatt. Kapittel 7 er et oppsummeringskapittel i forhold til problemstillingen min. I del 8 har jeg en litteraturliste. Del 9 er en vedleggsdel. Her har jeg intervjuguide og samtykkeerklæring til intervju.

KAPITTEL 2 FORBRYTELSE OG STRAFF. PRESENTASJON OG SÆRTREKK

2.1 Generelt om romanen

Romanen *Forbrytelse og straff* utkom i 1866. *Forbrytelse og straff* har handlingen konsentrert til et par døgn, og foregår i datidens St. Petersburg. Mye av handlingen er knyttet til byens mer tvilsomme strøk (Høytorget). Handlingen foregår på steder som virkelig finnes i byen, og dette er med på å gi boka et autentisk preg.

I sentrum for handlingen står to mord som blir begått av den 23 år gamle studenten Rodion Romanovitsj Raskolnikov. Handlingen er sentrert om forberedelsene og konsekvensene av mordene på pantelånersken Aljona Ivanovna og hennes halvøster Lizaveta. *Forbrytelse og straff* er bygd opp av seks deler og en epilog. Mordene finner sted alt i slutten av verkets første del. En ikke uvesentlig del av romanen gjelder så refleksjoner og drøftinger omkring drapet og dets konsekvenser.

Forbrytelse og straff er blant verdenslitteraturens store romaner, og Brodal (2004) karakteriserer den som en av Dostojevskijs mest kjente, og som "verdens mest berømte kriminalroman". Brodal viser imidlertid til at boka ikke har særlig likhet med en kriminalroman av den klassiske typen. Innholdet i boka gjelder riktignok to mord og oppklaringen av disse. Men skyldspørsmålet er klart alt fra tidlig av.

Brodal viser til at sjangerspørsmålet ikke er særlig viktig for vår forståelse av romanen. Romanen i seg selv kan leses og bli forstått på flere plan, og er svært sammensatt. *Forbrytelse og straff* er ikke lett å kategorisere. Brodal trekker fram ulike aspekter ved boka. Boka har en psykologisk side ved at den tar for seg hovedpersonens sjelsliv. Brodal understreker også at romanen i Dostojevskijs samtid ble lest som en politisk roman. Den ble oppfattet å ha brodd mot samtidens russiske radikalisme, og *Forbrytelse og straff* førte derfor til debatt etter at den kom ut i 1866. Bokens tittel viser til at moralske spørsmål og diskusjon av moralske spørsmål er viktige elementer i den. Religiøs tematikk blir også behandlet, særlig i forhold til kristendommen.

Forbrytelse og straff består altså av seks deler og en epilog. I hver av delene er det så 6-7 kapitler. Selve forbrytelsen inngår i romanens første del, mens de fem siste delene gjelder oppklaringen av forbrytelsen. Straffen er så hovedinnholdet i epilogen. Men straffen kan og sies å være et moment fra del to og utover. Raskolnikov gjennomgår en straff på det indre planet knyttet til den ugjerningen han har begått. Når han til slutt blir avslørt, har han gjennomgått store samvittighetskvaler og en forferdelig periode i livet sitt.

Indirekte kan forbrytelsen også sies å inngå i alle delene av boken. Selv om det dukker opp bimotoiver etter hvert, er det forbrytelsen og kriminalintrigen som er med på å drive handlingen framover. Romanen er også komponert slik at vold i en eller annen form er et bimotoiv som inngår i alle delene.

2.2 Polyfoni og dramatisk framstillingsform

Romanen kjennetegnes ellers av mangestemmighet eller polyfoni. Børtnes (1973) redegjør for dette. De ulike personene i romanen får komme til orde, de får framføre sine argumenter og synspunkter. Dette gjelder også de personene som Dostojevskij lar framstå i et negativt lys. Et eksempel Brodal (2004) trekker fram, er måten Pjotr Petrovitsj Luzjin blir framstilt på. Det var Mikhail Bakhtin som først redegjorde for sine teorier omkring Dostojevskijs polyfone romanform i boka *Problemer i Dostojevskijs diktning* fra 1928.

Brodal (2004) trekker også fram et særtrekk ved romanens framstillingsform. På mange måter kan den i store partier sammenlignes med et teaterstykke. Dostojevskij bruker en dramatisk teknikk med scener og opptrinn. Han lar personene henvende seg til et større publikum. Uttrykket polyfonisk er hentet fra musikkteorien, og polyfoniske komposisjoner står i motsetning til homofoniske komposisjoner. I en homofonisk komposisjon føres melodien av en overordnet stemme, mens de andre stemmene bare er ledsagende. I en polyfonisk komposisjon, har de forskjellige stemmene ulike funksjoner, snart melodiførende, snart ledsagende. Bakhtin overfører dette til litteraturen. Monologiske romaner domineres av forfatterens overordnede stemme. Dersom Dostojevskijs romaner blir forsøkt innpasset i et slikt "format", vil de lett framstå som kaotiske og formløse. Særpreget for Dostojevskijs

romaner er ifølge Bakhtin, at de framstår med selvstendige og ulike bevisstheter. Bøkene har en polyfoni av stemmer, og i tillegg er dialogen et særtrekk ved Dostojevskijs romaner.

I *Forbrytelse og straff* er det Raskolnikovs tanker og utsagn som i stor grad bærer handlingen (men også andre og sterke stemmer som kommer inn etter hvert). Men vi finner ett markant uttrykk for enkeltmennesker som overordnet instans i *Forbrytelse og straff*. Raskolnikov vil drepe et nytteløst menneske, men også bevise for seg selv at han er forskjellig fra og ulik andre mennesker. Han tar seg en rett til å overskride samfunnets lover, og oppkaster seg til et overmenneske på linje med Napoleon og Muhammed. Dette er altså en verden (som sett fra og framstilt av Raskolnikov) der Gud ikke er til. Raskolnikovs søken etter å bli et overmenneske fører ikke fram. Han havner i personlighetsspaltning og total isolasjon. Han har bare vært i stand til å skape et fantasifoster av seg selv i sine ønskedrømmer. Samtidig har han hele tiden vært "bærer" av sin egen ide. Han framstår som en hovedperson i romanen, og denne overmennesketeorien er en viktig ide som han målbærer. Samtidig mobiliseres motkreftene, og "motstemmene", og bidrar til at vi får en polyfonisk roman.

Ravnum(1973) drøfter i hvilken grad *Forbrytelse og straff* representerer en tilnærming til den dramatiske sjanger. Noen mulige dramatiske grep er dialogene, og konsentrasjonen av handlingen om kortere tidsavsnitt. Også måten verket er oppbygd på gir assosiasjoner til dramaet. Mordene er fullbyrdet allerede i romanens første del. Vi får nå fem deler med et analytisk preg, og konsentrert om de psykologiske følger dette sjeledramaet får for askolnikov. Dette kan sies å være en parallell til klassiske tragedier som *Kong Odipus*, *Macbeth* m.fl.

Stedets, tidens og handlingens enhet er et krav til den klassiske tragedien. Også her ser vi klare trekk ved *Forbrytelse og straff*. Mordet på pantelånersken er avsluttet etter tre dager, første dag er en "generalprøve" på mordet, andre dag får Raskolnikov brevet fra moren og får også høre at neste dag vil være et gunstig tidspunkt for å fullbyrde mordet. Dette skjer tredje dag. Hele handlingen er konsentrert om en periode på to uker, og Raskolnikovs barndom og ungdomstid får vi bare gjenfortalt. Dette er også momenter som er nedtonet i romanen.

Handlingen foregår på ett sted, i strøket rundt Høytorget i St. Petersburg. Denne rammen om romanen er viktig. Ravnum(1973) viser til at byen i seg selv avspeiler hovedpersonens personlige drama. Byen er både storslagen; og uhyggelig. Vi finner storslagen arkitektur og rikdom, men også fattigdom og fornedrelse; særlig knyttet til strøket rundt Høytorget. Raskolnikov har karaktertrekk som gjør at vi kan kalle han en drømmer og romantiker, men han er også en brutal drapsmann. Som et slags akkompagnement til Raskolnikovs psyke og utvikling, opplever vi gang på gang forfatterens beskrivelser fra dystre omgivelser i St. Petersburg. Slik kan det sies å være en vekselvirkning mellom miljø og hovedpersonens psyke.

Selve handlingen kan også sies å være enhetlig og konsentrert om Raskolnikovs mord på pantelånersken, og de følger dette får for han selv og hans forhold til medmenneskene. Sidehistoriene, for eksempel knyttet til Marmeladov og Raskolnikovs søster, er med på å kommentere og belyse Raskolnikovs skjebne.

KAPITTEL 3 TEORI

3.1. Moment til litterær analyse

En analyse vil gjelde en nærmere forklaring av en litterær tekst. Analysen kan gjelde for eksempel stil, karakterer og setting, komposisjon m.v. En tolkning vil gjelde en forståelse av den litterære teksten, bl. a. en forståelse knyttet til tema. Vi vil ofte kunne stille spørsmålet om hva en bok handler om. Og da er det ikke bare det umiddelbare innholdet og den umiddelbare handlinga vi tenker på. For å komme nærmere inn på handlinga, vil begrep som motiv og tema være aktuelle begrep. Gaasland (1999) viser til at et motiv vil være ei hending, en karakter eller en setting som en tekst handler om. Tema vil så etter Gaasland være det mer allmenne innholdet vi kan trekke ut fra et eller flere motiv. Mulige motiv i *Forbrytelse og straff* vil kunne være selve forbrytelsen, karakteren Rakolnikov eller deler av miljøet i St. Petersburg der handlinga foregår. Tema knyttet til *Forbrytelse og straff* kan for eksempel være straff i moralsk og religiøs sammenheng, sett i sammenheng med behov for soning av en forbrytelse. Motiv og tema er begrep som vil stå sentralt i mitt arbeid med *Forbrytelse og straff*.

Gaasland (1999) drøfter den litterære analysens betydning når det gjelder å få et rikere utbytte av litterære tekster. Vi kan tenke oss at *Forbrytelse og straff* kan leses på en umiddelbar, spontan måte. Boka kan for eksempel leses av en som normalt leser kriminallitteratur, og som leser *Forbrytelse og straff* pga. at den gir spenning og avveksling. Dette vil selvsagt kunne være en helt legitim lese måte, og særlig sett i sammenheng med lesning av kriminallitteratur. Spørsmålet er da om en leser som gjør bruk av metodisk tekstanalyse vil kunne komme fram til en dypere forståelse av boka.

Skei (2009) drøfter leseren sin medvirkning når det gjelder å skape mening i teksten; i hvor stor grad vil teksten i *Forbrytelse og straff* ha betydning, og i hvor stor grad er leseren med på bidra til meningsdanning i teksten? Skei viser til at teksten i seg selv er det sentrale innen for eksempel angloamerikansk nykritikk og andre formalistiske teorier. Opp mot dette setter han en leserbasert forståelse av litteratur og litterær analyse.

Skei reiser også et mer prinsipielt spørsmål: Hvorfor leser vi? Hvilke behov og ønske er det leseren får oppfylt? Dette kan ha noe å si for lesemåter. Leseren har en forventning, en oppfatning av hva boka vil gi. For eksempel har vi oppfatninger om romaner generelt, om romaner i kriminalsjangeren osv. Lesninga av *Forbrytelse og straff* kan for eksempel vise seg å skille seg fra andre romaner leseren tidligere har lest. Den kan by på noe nytt, en ny måte å skrive på, og en uvant skrivemåte i forhold til romaner ellers.

Gaasland drøfter tekstimmanent analyse, og ulike måter slik analyse kan perspektiveres på. En "ren" tekstimmanent analyse vil se på teksten som en individuell og enestående ytring, teksten har ikke noen relasjon til noe utenom teksten. Dessuten blir da teksten sett på som et synkront fenomen, uten at den blir satt inn i noen historisk sammenheng. Gaasland drøfter hvordan en slik tekstimmanent analyse kan perspektiveres på ulikt vis.

Vi kan ha en perspektivering i retning av forfatterskapen til forfatteren. I så fall trekker vi inn andre bøker av samme forfatter i analysen, og ser på likheter og ulikheter i skrivemåte m.v. Vi kan også tenke oss en sosiologisk perspektivering. Da forstår vi verket i lys av den historiske sammenheng(epoke) det er fra, eller henter si handling fra. Dersom vi bruker en teleologisk perspektivering, vil vi ta forfatterens intensjoner som et utgangspunkt for analysen. Alle disse perspektivene vil kunne være fruktbare i forhold til *Forbrytelse og straff*. Dostojevskijs liv har nær tilknytning til noe av innholdet i boken. De historiske forholdene da boken ble skrevet danner også et bakteppe for handlingen. Endelig kan vi drøfte om forfatteren hadde noen intensjoner og meninger han ønsker å få fram. Eller som han ønsket å "sette på dagsorden", men i en skjønnlitterær form.

Fortelleren er også et viktig begrep i den litterære analysen. For det første har vi skillet mellom forfatter og forteller. Dette er et relevant moment å drøfte i forhold til *Forbrytelse og straff*, bl.a. i forhold til det som er sagt om forfatterens mulige intensjoner og meninger foran. Men vi kan også skille mellom en førstepersonforteller som er aktivt med i handlinga, og en anonym tredjepersonforteller vil være eksternt plassert, og som ikke deltar i fiksjonsuniverset. I *Forbrytelse og straff* har vi hovedsakelig å gjøre med en historie fortalt fra Raskolnikovs synsvinkel (tredje persons allvitende synsvinkel). Men av og til skifter og synsvinkelen til andre, for eksempel Svidrigajlov, Razumikhin og Dunja.

Når det gjelder den litterære terminologien, og sjangeranalyse, er dette noe jeg særlig vil få bruk for i en oppsummerende del av oppgaven min, der jeg foretar en helhetlig vurdering og karakteristikk av *Forbrytelse og straff*.

3.2. Nærmere om sjangerlitteratur og kriminallitteratur

I en analyse av *Forbrytelse og straff* vil terminologi og vurderinger som gjelder sjangerlitteratur og kriminallitteratur være interessante. Vi kan slå fast at kriminalintrigen er en viktig del av boka. Men er det så riktig å si at boka faller inn under kriminallitteraturen? Og hvilke elementer er det så boka henter fra kriminallitteraturen? Samtidig er det åpenbart at boka har andre dimensjoner. Kan det sies noe om hvilken sjanger boka representerer? Dette er noen av de spørsmål som vil kunne være aktuelle ved en analyse av *Forbrytelse og straff*.

Todorov (1995) viser til at den klassiske kriminalromanen hadde sitt høydepunkt mellom første og andre verdenskrig. Den klassiske kriminalromanen er oppbygd av to historier: Mordhistorien og etterforskningshistorien. Mordhistorien er avsluttet før etterforskningshistorien begynner. I etterforskningshistorien undersøkes indisium for indisium, og spor for spor, og mordet blir oppklart.

I mordhistorien fortelles det som virkelig skjedde, men vi i den andre; etterforskningshistorien, får en forklaring på og opprulling av mordhistorien, slik at leseren får en forklaring på hvordan det har seg at leser og forteller har fått kjennskap til den. Todorov viser ellers til at dette skillet mellom historie og intrige finnes i alle litterære arbeider. Historien er hendingene slik de har foregått i "virkeligheten", dvs. i bokas, fiksjonens virkelighet. Intrigen er historien slik forfatteren presenterer den. I historien er det ingen inngrep i tidsrekkefølgen.

Vi ser umiddelbart at mønsteret fra den klassiske kriminalromanen ikke passer for *Forbrytelse og straff*. Forbryteren er tidlig kjent i handlinga, og det samme er handlinga fram mot drapene.

Gripsrud (1995) nevner også et annet karakteristisk trekk ved sjangerlitteratur, for eksempel kriminallitteratur. Mange av elementene er faste, men må også varieres eller skiftes ut fra

gang til gang. Slik kan det bygges opp et spenningsforhold mellom likhet og forskjeller som gjør at kriminalbøker oppleves som "nye". Vi kjenner igjen formelen, men innen rammen av sjangerformelen vil vi oppfatte nyheter og variasjoner som gjør at leseren opplever boka som ny. *Forbrytelse og straff* vil nok oppleves som en spennende bok. Men den vil neppe oppleves som en variant av kriminallitteraturen med dens karakteristiske kjennetegn. Kriminalintrigen/forbrytelsen i *Forbrytelse og straff* er imidlertid et spenningskapende element i romanen, og som utvikles og "vedlikeholdes" gjennom hele handlingen. Elgurén (1995) trekker fram en del momenter som er med på å gjøre kriminallitteratur tiltrekkende, og dette er også noe vi kan være på utkikk etter i forbindelse med spenningskapende elementer i *Forbrytelse og straff*. Elgurén trekker fram selve leseleden som et sentralt moment.

Det er knyttet en leseglede, en leseropplevelse til det å følge detektivarbeidet. Leserens opplevelse av spenningen ved å bli spilt på som et instrument av boken. Han sammenligner denne opplevelsen med å bli utsatt for inntrykk og sanseopplevelser i fjellet, på sjøen, på kino og konsert. Vi møter farer og går inn i en mørk del av tilværelsen.

Men samtidig som kriminallitteraturen gir rom for virkelighetsflukt og framstår som en sjanger med irrasjonelle drag, har den også en annen side. Gjennom heltens detektivarbeid får vi bekreftet at rasjonalitet og orden seirer; til slutt. Detektiven går inn i et spill med motstanderen/forbryteren, og et spill han så går seirende ut av til slutt. Detektivarbeidet framstår som en analytisk lek, men kan også vekke sterke skjulte emosjonelle reaksjoner hos leseren.

Teksten i en kriminalroman reiser spørsmål, samtidig som den utsetter svar. Slik sett kan leseren sies å oppleve en "tvang", leseren styres av en tvangsmessig nysgjerrighet etter å finne ut av hvordan det går. Gleden i leseprosessen er sterkere enn tilfredsheten knyttet til at rasjonalitet og orden seirer til slutt. Disse spenningskapende elementene gjenfinner vi i *Forbrytelse og straff*.

Porter (1995) drøfter hvordan spenning skapes i kriminallitteraturen, og hvilke spesielle komposisjonsmåter som benyttes i sjangeren. Han peker på kriminalromanens opprinnelse i

senromantikens interesse for sjelens natteside. I så måte er *Forbrytelse og straff* i slekt med klassisk kriminallitteratur; Raskolnikovs sjelelige utvikling er viktig i handlingen. Og det er ingen harmonisk figur vi møter. Den tradisjonelle kriminalromanens særtrekk er den gradvise avdekkingen av forbrytelsen, som har skjedd tidligere. Selve oppklaringen foregår gjennom en prosess i flere trinn. Forfatteren har nøye beregnet hvordan dette vil virke på leseren, hvordan den spenningskapende prosessen bygges opp.

Forfatteren vil gjennom komposisjonen forsøke å vekke leserens følelser, for eksempel nysgjerrighet eller fantasi. Etter en analytisk "lek" blir så leserens nysgjerrighet tilfredsstillt. Kriminalforfatteren manipulerer komposisjonen for å oppnå spenning. Fram mot avsløring og oppklaring holdes spenningen vedlike. Leseren holdes i en ansent tilstand. Hendelser påbegynnes, men fullføres ikke. Spørsmålet er hvem som gjorde forbrytelsen. Vil den skje igjen?

Oppklaringen i den klassiske kriminallitteraturen tar sikte på å lukke den logiske og kronologiske kløften mellom virkningene og årsakene. Men samtidig legges det inn bevisste forsinkelsesteknikker på framrykningen mot en løsning. Porter redegjør for disse teknikkene, og dette vil være sentralt stoff for meg ved analyse av kriminalintrigen i *Forbrytelse og straff*. Det kan være ulike teknikker forfatteren av en kriminalroman benytter for å "forsinke" handlingen. Porter (1995) nevner noen, og viser til at disse teknikkene også brukes i andre sjangre enn i kriminallitteraturen. Teknikkene er og i bruk i *Forbrytelse og straff* og det vil være en del av analysen min å finne ut hvordan de er med på å bygge opp kriminalintrigen, og spenningen.

I handlingsgangen vil typiske forsinkelsesfaktorer være feilaktige løsninger framsatt av detektiven, parallelle handlinger, konkurrerende etterforskning eller kjærlighetsmotiver. På rollenivået kan vi for eksempel finne forbryteren som griper aktivt inn for å hindre en avsløring, falske vitner og falske tilståelser som kan hindre en endelig løsning. En mulighet er og å la leseren bare få begrenset innsikt i hva detektiven vet eller røper i første omgang. Samlet sett blir leseren villedet, eller slått taktisk retrett mens handling og oppklaring rykker framover.

KAPITTEL 4 METODE

4.1 De syv fasene i en intervjuundersøkelse

Kvale og Brinkmann (2009) skisserer de syv fasene som inngår i en intervjuundersøkelse. Denne mer teoretiske modellen var til hjelp for meg når jeg skulle planlegge og gjennomføre mine intervju. Kvale og Brinkmann understreker at intervjuundersøkelsen kan framstå som mer uryddig enn en slik faseinndeling antyder. For en strukturering var imidlertid en slik faseinndeling nyttig for meg. De syv fasene er:

Fase 1 Tematiseringen

Tematiseringen er undersøkelsens innledende fase. Her tok jeg stilling til undersøkelsens "hvorfor" og "hva". Undersøkelsens hvorfor gjelder undersøkelsens formål. Kort kan den skisseres slik: Kartlegge hvordan noen lesere oppfatter funksjonen til kriminalintrigen i *Forbrytelse og straff*, og sammenligne deres oppfatning med min egen.

Det jeg nærmere ville undersøke (hva), er knyttet til forskningsspørsmålene mine, og altså de ulike sammenhenger kriminalintrigen inngår i. Dette gjelder i forholdet til hovedpersonen Raskolnikov, de andre viktige romanpersonene, og i moralsk, religiøs, historisk og sosial sammenheng.

Fase 2 Planlegging

Her planla jeg inn til fire intervjuer, inklusive ett testintervju. Det var nødvendig for meg å gjennomføre ett testintervju, bl.a. for å få nødvendig grunnlag for å utarbeide en intervjuguide, som ble benyttet i fase 3:

Fase 3 Intervjuing

Her planla jeg den praktiske gjennomføringen, bl.a. å innhente samtykkeerklæring fra de som skulle intervjues, og godkjenning av undersøkelsen fra Norsk samfunnsvitenskapelig datatjeneste A/S. En praktisk detalj planla jeg også bevisst. Intervjuene måtte gjennomføres på et tidspunkt da intervjuobjektene og jeg selv var "opplagt" til en slik samtale. Dvs. at vi hadde nødvendig tid og de rette omgivelser for en rolig samtale.

Fase 4 Transkribering og fase 5 Analysering

Her planla jeg hvordan jeg etter intervjuene skulle få fram fellstrekk og mulige ulikheter mellom intervjuobjektene. Jeg prøve å legge opp til mest mulig like intervju i utgangspunktet, men selvsagt med oppfølgingsspørsmål tilpasset den enkelte. Jeg planla også hvordan jeg skulle strukturere intervjumaterialet i forhold til tre hovedpunkt. For det første ønsket jeg å få fram en mulig leserprofil av den enkelte. Viktig var det også å kartlegge holdningen til kriminallitteratur, og hvor mye innen denne sjangeren den enkelte leser. Med dette som bakgrunn var det så om å gjøre for meg gjennom intervjuet å få fram de synspunkter på *Forbrytelse og straff* den enkelte hadde. Disse tre momentene la jeg til grunn ved analysen av intervjuene.

Fase 6 Verifisering

Denne fasen gjelder vurdering av reliabilitet (pålitelighet) og validitet (om intervjuene undersøker det de er ment å undersøke). Dette er en vurdering jeg vil gjøre i oppsummeringen av intervjuene.

Fase 7 Rapportering

Jeg planla og skrev ut intervjuene etter de tre hovedemnene jeg hadde bestemt i forhold til analysen. Noe overlapping mellom momentene leserprofil, holdningen til kriminallitteratur og lesningen av *Forbrytelse og straff* ble det likevel.

4.2 Strukturert dybdeintervju som metode

Jeg har gjennomført strukturerte dybdeintervju med tre lesere om deres oppfatning av *Forbrytelse og straff*. Hva var det ved denne boka som de særlig festet seg ved? Var deres lese måte en annen enn min egen? Boka *Forbrytelse og straff* har et omfang som gjør at dybdeintervju var den beste måten i min undersøkelse. Hadde jeg for eksempel hatt som tema å finne ut av leseinteressene til en større gruppe mennesker, ville en spørreskjemaundersøkelse (kvantitativ metode) kunne ha vært en mulighet. Jeg ønsket opplysninger om lesningen av denne bestemte boka, og gjennom en dialog med de jeg intervjuet. Det kvalitative og utforskende intervjuet har som grunnlag en samtale mellom intervjuobjekt og intervjuer. Arbeidsformen går ut på at intervjueren spør, lytter og trekker

ut opplysninger. Formålet er å gi intervjueren ny kunnskap. Samtalen kan ta preg av en meningsutveksling, men som intervjuer var det og min oppgave å sørge for at intervjuet fikk den nødvendige struktur og retning.

De kvalitative intervjuene ble gjennomført etter en intervjumal, og med lesemåter i forhold til boka som det sentrale utgangspunktet. Intervjumalen ble brukt som et arbeidsgrunnlag for en samtale om boka. Samtalen var i størst mulig grad fri, men med oppfølgingsspørsmål. Jeg prøvde likevel gjennom spørsmålene mine å "dekke" intervjumalen min, slik at jeg fikk fram det jeg ønsket.

4.3 Utvalg av personer til intervju, og litt om eget ståsted

Jeg oppdaget raskt at en del personer jeg spurte om å delta i intervju hadde lest *Forbrytelse og straff* for en god del år siden. De husket intrigen, men hadde ikke lenger noe forhold til boka. Boka er på bortimot 800 sider, og det var et ønske fra min side at de som ble intervjuet skulle ha et aktuelt forhold til den, dvs. at de skulle ha lest den så nylig at det ga et grunnlag for en konstruktiv samtale om ulike aspekter ved romanen. Jeg lyktes til slutt med å finne fram til fire slike personer. En samtale brukte jeg som grunnlag for testintervju, og tre samtaler som reelle intervju.

Det var "gode" lesere jeg brukte som intervjuobjekt, dvs. lesere som både hadde en viss bredde i det de leste, og som leser bøker jevnt. Hovedpoenget var at det var samtalepartnere jeg kunne diskutere kriminalintrigen med. To av de tre jeg gjennomførte reelle intervju med, viste seg å ha en noe sterkere profil i retning av lesningen av kunstromaner enn meg selv, og kunne ha dette med seg som en innfallsvinkel inn i samtalen. Et av intervjuobjektene hadde en profil i retning av kriminallitteratur som hovedinteresse. Disse profilene var noe jeg i utgangspunktet ikke hadde detaljert kjennskap til, men formodninger jeg hadde med mitt kjennskap til de aktuelle personene. Det må likevel understrekes at dette var tilfeldigheter mer enn planlegging fra min side.

Det kunne ha vært aktuelt for meg å finne fram til en eller flere lesere som bare leser kriminallitteratur, og så gjennomført intervju med disse i tillegg. Med en bok på bort imot 800 sider viste dette seg umulig å finne slike personer. Jeg tror likevel min tilnærming til

intervjuobjektene viste seg fruktbar i forhold til å få en drøfting av kriminalintrigen sin funksjon i romanen.

Mitt ståsted i forhold til litteratur var nokså likt tilnærmingen til den det ene intervjuobjektet hadde. Dette er en basis i kriminallitteratur og fagbøker, men med mer sporadisk og tilfeldig lesning av kunstromaner.

4.4 Hva jeg ønsket å oppnå gjennom intervjuene

Min egen rolle som intervjuer var viktig for å sikre god intervju kvalitet. Det var viktig å klargjøre for meg selv hva som var intervjuets formål. Kvale og Brinkmann(2009) skisserer to alternative metaforer for den rollen intervjueren har i et forskningsintervju. Han kan være enten en "gruvearbeider" eller en "reisende". Intervjueren som gruvearbeider vil avdekke gitt, men skjult kunnskap. Reisendemetaforen vektlegger den kunnskapen forskeren får gjennom intervjuet med hensyn til ettertanke og refleksjon.

Gjennom intervjuene mine prøvde jeg som "gruvearbeider" å få intervjuobjektene til å reflektere i forhold til egen lesing. Særlig prøvde jeg å få fram hvilke sjangre de vanligvis leser, og prøvde å få dem til å se dette i sammenheng med lesingen av *Forbrytelse og straff*. Min "følelse" etter å ha gjennomført intervjuene, var at jeg hadde maktet å være både gruvearbeider og reisende, men kanskje i noe ulik grad. Jeg hadde selv mye bakgrunnsstoff om *Forbrytelse og straff*. Dette kunne tjene som bakgrunn for oppfølgingsspørsmål, og som hjelp til å få de jeg intervjuet til "å sette ord" på det de mente om boka. Sånn sett hadde jeg gjort en gruvearbeiderjobb. Men hvilke refleksjoner satte så intervjuene i gang hos meg selv? Utfylte de mine egne holdninger og min egen oppfatning av boka. Til en viss grad gjorde de det. Et spørsmål som umiddelbart slo meg, er hvilke kvaliteter ved *Forbrytelse og straff* som gjør den til en klassiker. Den vekker samme leseinteresse og leseglede nå som hos tidligere generasjoner lesere. Lesegleden har ikke noe å gjøre med at innholdet har noen gledelig eller positiv karakter. Boka tror jeg gir leseglede vesentlig av to grunner. For det første er kriminalintrigen så godt konstruert at den holder på leseren gjennom hele romanen. Dernest tror jeg at boka er så sammensatt at den av den grunn har noe å gi ulike grupper av lesere. Personene, de moralske spørsmål den reiser og skildringen av de sosiale

forholdene er noen momenter her. Og disse andre aspektene ved romanen er sammenvevde med kriminalintrigen, og gjør at spenningsdimensjonen ved boka også omfatter disse. Det må likevel understrekes at det ikke var veldig store nyanser i lesningen av boka. I hovedtrekk nærmet både intervjuobjektene og jeg oss boka på samme måte, med basis i den psykologiske spenningen som ligger innebygd i den. Nyansene i lesningen hadde nok likevel sammenheng med hvilken type lesere vi var i utgangspunktet. Selve kriminalintrigen vil naturlig nok veie tyngst for de som har krimlitteratur som en viktig leseinteresse. For lesere med kunstkulturen vil nok trolig de andre aspektene ved romanen, som for eksempel miljø- og persontegning veie tyngst. Men også for disse leserne var kriminalintrigen noe som gjorde en så vidt omfattende roman interessant å lese. Jeg viser ellers til nærmere oppsummering og analyse av intervjuene i pkt. 6.4.

4.5 Testintervju

Før jeg gjennomførte intervjuene mine, gjennomførte jeg et testintervju. Dette ble bl.a. benyttet som grunnlag for å gjøre endringer i intervjuguiden. I testintervjuet gjorde jeg den erfaring at jeg raskt stilte oppfølgings spørsmål i større grad enn det som var nødvendig. Dette skjedde særlig i første del av intervjuet. Det viste seg at intervjuobjektet selv kom med flere opplysninger etter hvert, og jeg var mer forbeholden med tilleggsspørsmål mot slutten av intervjuet. Jeg tror nok dette kanskje kan være en "klassisk" felle ved intervjuundersøkelser: Informanten får ikke slippe til i tilstrekkelig grad. Det kan være vanskelig å observere måten man stiller spørsmål på, før man som intervjuer spiller av et intervju. Ved de intervjuene jeg gjennomførte, lot jeg derfor intervjuguiden være et dokument jeg så gjennom ved slutten av intervjuet, for å se om det var noen momenter i samtalen som var blitt utelatt. Ved testintervjuet kom intervjuobjektet fram med fyldige og lange svar, når de først var satt på sporet med enkle spørsmål. Det var tydelig at *Forbrytelse og straff* hadde vært en leseropplevelse, og at det var mye å ta tak i til en samtale om boka.

4.6 Gjennomføring og analyse av intervjuene

Før jeg tok til med intervjuene, ga jeg en kort orientering om hensikten med dem. Jeg orienterte også om at undersøkelsen min var godkjent av Norsk samfunnsvitenskapelig datatjeneste A/S. Intervjuobjektene hadde på forhånd skrevet under på en

samtykkeerklæring, der de sa seg villig til å delta i intervjuene. (Vedlegg 2). Etter intervjuene fikk elles intervjuobjektene mine referater til godkjenning før jeg tok de inn i oppgaven. Selve intervjuene ble gjennomført med intervjuguiden (Vedlegg 1) som arbeidsgrunnlag. Første del av intervjuet var en utspørring om generell leseinteresse, i forhold til omfang og sjangre osv. Jeg forsøkte å komme fram til en "profil" i forhold til lesing, og særlig interessert var jeg i intervjuobjektene forhold til kriminalitteratur, og deres forhold til "vanlig" skjønnlitteratur.

Det som kom fram her, hadde jeg med som et grunnlag i den videre utspørringen, og særlig i forhold til oppfølgingsspørsmålene mine. Den videre utspørringen var konsentrert om å få fram opplysninger i forhold til de fem forskningsspørsmålene. Først en del intervju spørsmål knyttet til kriminalintrigen i *Forbrytelse og straff*. Deretter en del spørsmål knyttet til hovedpersonen Raskolnikov og andre viktige personer i romanen. Denne utspørringen prøvde jeg å knytte opp imot kriminalintrigen. Utspørringen ble så ledet over i hvordan kriminalintrigen fungerer i forhold til det å belyse verdispørsmål, moralske spørsmål og religiøse tema. Det avsluttende emnet var kriminalintrigen i forhold til historiske og sosiale forhold.

Jeg prøvde å "lede" intervjuene slik at vi holdt oss til et av disse hovedemnene om gangen. Samtalen løp imidlertid ganske fritt, og det var altså først mot slutten av intervjuene jeg kontrollerte mot intervjuguiden om det var spørsmål som ikke var besvart. Mest fruktbar oppfattet jeg utspørringen om de fire første temaene. Jeg følte her at det gikk relativt greit å drøfte kriminalintrigen i *Forbrytelse og straff* opp imot disse innfallsvinklene. Noe mindre fruktbar var utspørringen om historiske og sosiale forhold. Både utspørrer og intervjuobjekt hadde nok en del kjennskap til tiden og forholdene som *Forbrytelse og straff* utspant seg i, men ikke særlig mye detaljkunnskap.

I forbindelse med utspørringen var det særlig to "spor" som viste seg fruktbare. Det ene var å sammenligne kriminalintrigen i *Forbrytelse og straff* med innhold og handling i en tradisjonell kriminalbok de som ble intervjuet nylig hadde lest.

Dette satte oss på "sporet" av hvilken type bok *Forbrytelse og straff* er.

Det andre sporet var leseglede. De som ble intervjuet opplevde alle *Forbrytelse og straff* som en god roman. De opplevde alle leseglede ved boka, og i særlig grad til den psykologiske spenningen de opplevde når de leste den.

KAPITTEL 5 ANALYSE AV FORBRYTELSE OG STRAFF

5.1 Nærmere om handlinga i romanen

Første del

Første del av boka danner en intens opptakt til resten av handlingen i romanen. Handlinga foregår i det som må kunne kalles en slumpreget del av St. Petersburg. Det er særlig dette miljøet vi blir kjent med i romanens første del. Det vi får vite om hovedpersonen Raskolnikov og andre viktige bipersoner kommer som små drypp i forbifarten.

Raskolnikov er en fattig student. Vi møter han på vei ut av den lille hybelen han har oppe under loftet i et femetasjers hus. Han befinner seg i en tilstand av anspennelse og irritasjon, og er redd for å møte vertinnen som han skylder penger for husleien. Han har ikke spist på to dager, og er usselt kledd. Han snakker med seg selv, men ingen later til å legge merke til han. Han kommer ut i en by preget av hete og stor trengsel av folk, og med en uutholdelig stank fra skjenkestuene.

Som lesere oppfatter vi at Raskolnikov har en plan, og at det kan være noe fordektig i det han har planlagt. Han føler en slags ubesluttsomhet og opphisselse i forhold til denne "uhyrlige" planen som han har, og han er nå på vei "dit". Dette bidrar selvsagt til å skjerpe leserens oppmerksomhet og nysgjerrighet ytterligere. Raskolnikov oppsøker en gammel pantelånerske. Det blir fortalt at han også tidligere har vært hos pantelånersken Aljona Ivanova. Denne gangen vil Raskolnikov pante et ur, men pantelånersken vil gi han mye mindre for det enn Raskolnikov selv hadde tenkt seg. Leseren skjønner at Raskolnikov kanskje planlegger en forbrytelse. Han observerer nøye hvor pantelånersken går, og hvordan hun låser opp skuffer og finner fram pengene Raskolnikov skal ha for pantet. Raskolnikov sier at han vil komme tilbake senere med et sigarettetui som nytt pant.

På veien hjem oppsøker Raskolnikov en skjenkestue. Her kommer han i prat med den tidligere embetsmannen Semjon Marmeladov, som direkte og indirekte kommer til å få en viktig rolle i romanen. Det kommer fram i samtalen at Marmeladov har mistet stillingen sin pga. alkoholisme. Han er alkoholiker, og har en datter fra første ekteskap, Sofija (kjæleavn Sonja). Hun har vært nødt til å prostituere seg for å skaffe penger til familien. Marmeladovs

andre hustru, Katarina Ivanova, har også opplevd et sosialt fall etter at hun giftet seg med Marmeladov. Sidehandlingen i forhold til familien Marmeladov kommer til å bli viktig for utviklingen i hele romanen. Razkolnikov blir med Marmeladov hjem, og opplever hvordan det kan være i et alkoholikerhjem. Marmeladov har drukket opp alle pengene. Konen ransaker han, rister han og sleper han etter håret. Avstraffelsen blir rene folkeforlystelsen i gården der familien bor.

Raskolnikov trekker seg nå tilbake til hybelen sin. Han er langt "nede" i forkommenhet og likegyldighet. Bare tjenestepiken Natasja bringer han sporadisk mat. En dag kommer hun også med et brev til han. Brevet blir avgjørende for den videre handlingen, og gjør at leseren også blir kjent med flere av de andre viktige personene i romanen.

Brevet er fra Raskolnikovs mor, Pulkherija. Moren forteller om to viktige hendinger i forhold til Raskolnikovs søster, Dunja (kjælenavn). Hun har gjennomgått en svært vanskelig tid som tjenestepike hos godseieren Svidrigajlov, som la seg etter henne. Søsteren står nå i ferd med å inngå ekteskap med advokaten Luzjin, og er nettopp blitt forlovet med han. Dette gjør søsteren som en offerhandling og for å skaffe moren og Raskolnikov et økonomisk fundament. Det er snakk om et arrangert ekteskap. Raskolnikov reagerer med raseri på det som står i brevet. Han bestemmer seg for å gjøre hva han kan for at ekteskapet ikke skal bli noe av.

Det som så skjer, er avgjørende for den videre handlingen og kriminalintrigen i boka.

Raskolnikov får ved en tilfeldighet greie på at pantelånersken vil være alene hjemme den påfølgende dagen klokka syv om kvelden. Vi opplever så hvordan han klarer å få tak i en øks, og begir seg av sted til pantelånerskens hus. Som lesere får vi likevel hele tiden inntrykk av at det er noe "i" han som stritter imot det han har tenkt å gjøre.

Raskolnikov lykkes med å komme inn i pantelånerskens hus uten å bli oppdaget av noen. Han observerer selv noen malere som arbeider i en leilighet i andre etasje i bygget, men unngår å bli sett også av disse. Han kommer seg inn til pantelånersken. Han dreper henne på grufullt vis. Han har imidlertid glemt å låse døren i leiligheten. Pantelånerskens halvsøster, Lizaveta kommer til og oppdager hva som har skjedd. Raskolnikov myrder også henne, og nå

starter en intens fluktsekvens i romanen. Raskolnikov lykkes i å unnsnippe usett, og kommer seg hjem.

Andre del

Raskolnikov opplever her å få en innkalling til politiet. I utgangspunktet vet han ikke hva innkallingen gjelder. Som lesere blir vi bedre kjent med Luzjin, Dunjas forlovede. Vi introduseres og for Razumikhin, en av Raskolnikovs få venner. I handlingen opptrer mordet stadig som samtaleemne. Raskolnikov oppsøker mordstedet på nytt, og ellers skjer det at Marmeladov blir påkjørt av en herskapsekvipasje.

Den andre delen av romanen foregår etter mordene. For Raskolnikov går natt og dag over i hverandre. Han registrerer at det er natt når han hører skrik fra skjenkestuene. Han preges av kulde og feber om hverandre. Hele tiden har han "med" seg hva han har gjort. For leseren framstår Raskolnikov nå som en livredd morder. Han gjør sitt beste for å skjule spor, og for å unngå å bli oppdaget. Han kommer fram til at han må finne en plass utendørs for å grave ned eller kvitte seg med alt som kan forbinde han med mordene. Men han er uten kraft til å foreta seg noe. Stadig preges han av angst og feberfantasier.

Han reagerer med redsel når han blir innkalt til stedets politistasjon. Raskolnikov innbiller seg at politiet vil lokke han ut for å kunne foreta en husundersøkelse. En trykkende og dyster atmosfære preget av glovarmt vær, fyll og elendighet møter Raskolnikov på vegen til politistasjonen.

Han er for første gang inne på tanken om å melde seg. Han er overveldet av tanken på ugjerningene han har begått. Raskolnikov er redd for å røpe seg. Han slites mellom tilbøyeligheten til å holde alt skjult, og tilbøyeligheten til å bekjenne. Også to andre begivenheter i del to av romanen kan knyttes direkte til kriminalintrigen. Begge begivenheter viser at Raskolnikov er på grensen til å røpe seg, at han har et ubevisst eller bevisst ønske om å fortelle det han har gjort. Det ene som skjer, er et møte mellom Zamjotov(politisekretær) og Raskolnikov går langt i å tilstå ugjerningen. Ellers oppsøker Raskolnikov mordplassen på nytt, og oppfører seg merkelig der.

Tredje del

I forhold til kriminalintrigen kommer en diskusjon mellom Raskolnikov, vennen Razumikhin og Porfirij til å stå sentralt. Diskusjonen gjelder delvis forbrytelser generelt, og delvis den artikkelen Raskolnikov har skrevet, om unntaksmennesker som kan sette seg over loven.

Razumikhin gjør seg til talsmann for sosialistenes synsmåte; forbrytelsen som en protest mot de sosiale forholdene. Det enkelte menneskes natur og "sjel" betyr ingenting. Porfirij gjør seg også til talsmann for miljøets store betydning ved forbrytelser. I denne tredje romandelen utvikler spillet mellom de positive krefter (Dunja og Sonja) mot de negative krefter representert bl.a. ved Luzjin og Svidrigajlov.

Fjerde del

I denne romandelen står et møte mellom Raskolnikov og politietterforskeren Porfirij sentralt i forholdet til kriminalintrigen. Porfirij opptrer denne gangen på en helt annen måte enn ved deres første møte. Ved det første møtet var det Raskolnikovs artikkel som ble diskutert, i teoretiske former. Ved dette nye møtet opptrer Porfirij ærbødig og servilt, men dette er en påtatt væremåte. Han tiltaler Raskolnikov i overhøflige former, men samtalen bringer etter hvert Raskolnikov ut av fatning. Leseren oppfatter Porfirij's påtatte høflighet og mange digresjoner som et taktisk spill. Vi føler at vi er med på en "kattens lek med musen". Nettet snører seg gradvis sammen.

Samtalen bølger fram og tilbake. Porfirij vil ikke gi Raskolnikov noe klart svar på om han er under mistanke eller ikke. Porfirij opptrer vekselvis omsorgsfullt og med angrep. Besøket hos Porfirij avsluttes overraskende med et trekk som er vanlig i en del kriminaallitteratur. Det er med på å "forsinke" og legge grunnlaget for den videre handling. Vi opplever en falsk tilståelse. Malersvennen Mikolka tilstår drapene, noe som også er med på å bringe Porfirij ut av fatning. Del fire inneholder også et møte mellom Raskolnikov og Sonja. Vi opplever at Raskolnikov delvis er på leting etter menneskelig kontakt, delvis er ute etter noen han kan laste problemene sine over på.

Godseieren Svidrigajlov kommer på et uventet besøk til Raskolnikov. Han ønsker å be Raskolnikovs søster om unnskyldning for det han har utsatt henne for. Han vil også gi henne

en pengesum. Leseren blir nærmere kjent med Svidrigajlov-skikkelsen. Han forteller store deler av sin livshistorie, og denne delen av romanen er delvis preget av en underfundig galgenhumor. Ellers inngår et endelig brudd mellom Luzjin og Raskolnikov og hans familie i del fire.

Femte del av boken kan sies å gi et "hvileskjær" i forhold til kriminalintrigen. Vi får en tragikomisk skildring av Marmeladovs gravøl. I dette kapitlet opplever vi også fru Marmeladovs død.

Sjette del av boken bringer Raskolnikovs tilståelse, og det endelige oppgjøret mellom Raskolnikov og Porfirij. Men vi opplever også en sidehandling ved at Svidrigajlov opptrer med så mye ondskap i forholdet til Dunja at hun prøver å skyte han.

Siste del av boken er er *epilog* som foregår i Sibir. Sonja bor i samme by som Raskolnikov er fengslet. At Raskolnikov står foran en åndelig gjenfødelse, kan vi ane av bokens avslutning:

Men her begynner en ny historie- historien om hvordan et menneske gradvis fornyes, og steg for steg når fram til gjenfødselen, hvordan det går fra en verden til en annen, og hvordan det stifter bekjentskap med en hittil ukjent virkelighet. Dette kunne blitt emnet for en ny fortelling - men vår fortelling er med dette ført til ende. (FOS, s. 754).

5.2 Kriminalintrigen som spenningskapende element

Som lesere blir vi fort kjent med de to mordene som skjer tidlig i romanen. Vi vet hele tiden hvem morderen er. *Forbrytelse og straff* er derfor ingen kriminalroman i tradisjonell forstand, og med kriminalromanens tradisjonelle spenningsselementer. Er det likevel rett å si at kriminalintrigen virker som et spenningskapende element?

For meg var mye spenning knyttet til selve drapshandlingene og det som videre skjer. Mye spenning er knyttet til hvordan Raskolnikov nesten blir oppdaget, men klarer å unnsnippe fra leiligheten der drapene skjedde. Når jeg så leser videre, kan mye av spenningen sies å være på det psykologiske planet. Vi har for det første en "katt og mus"-lek mellom

politietterforskeren Porfirij Petrovitsj og Raskolnikov. Raskolnikov selv gjennomgår også en utvikling i forhold til de forbrytelsene han har begått. Samspillet mellom forbryter og etterforsker er med på å bidra til den utviklingen Raskolnikov gjennomgår. Som leser stiller jeg med selv spørsmålene: Hvor mye vet Porfirij Petrovitsj om hvem morderen er? Vet han at det er Raskolnikov, og driver han et psykologisk spill for å få han til å avsløre seg, og få han til å tilstå?

På ett tidspunkt vet vi at Porfirij Petrovitsj vet at Raskolnikov er morderen. Det er ved deres tredje møte som skjer hjemme hos Raskolnikov. I mellomtiden er vi uvitende om hvor mye Porfirij Petrovitsj vet, og hvor mye Raskolnikov kjenner til av politiets etterforskning. Her bidrar altså kriminalintrigen til spenning på det psykologiske planet.

Dette er en annen type spenning enn den spenningen som er knyttet til den kriminelle handlingen tidligere i boka. Da var det selve de dramatiske begivenhetene som drev handlingen framover. Den psykologiske spenningen er knyttet til følelser, formodninger og gjetninger hos Raskolnikov, etterforskeren; og leseren. Det bygges opp en egen "atmosfære" i boka av spenning, men også uhygge knyttet til forbrytelsen. Det er denne fortettede psykologiske spenning som for meg er en drivende kraft i *Forbrytelse og straff*, og som gjør at leseren ønsker å finne ut "hvordan det går".

Det psykologiske spillet mellom Raskolnikov og Porfirij Petrovitsj foregår særlig gjennom tre samtaler som er spredt utover i handlingen. Valderhaug (1973) oppsummerer disse tre samtalene, og den funksjonen de har i forhold til kriminalintrigen. Disse tre samtalene må kunne sies å stå meget sentralt både i handlingen, men også i romanens kriminalintrige og drøfting av forbrytelsens konsekvenser.

Den første samtalen skjer i nærvær av Raskolnikovs venn Razumikhin og Zamjotov, sekretær ved byens politistasjon. Alle fire deltar i samtalen ved denne anledningen. Det er likevel den underliggende spenningen mellom Raskolnikov og Porfirij som står i sentrum. I dette første møtet er spenningen vesentlig knyttet til en drøfting og "undergraving" av Raskolnikov sine tanker om overmennesket. Spenningen er særlig knyttet til argumentasjonen med svar og utfordringer, og en gradvis blottstilling av Raskolnikov sin teori. Men som leser merker jeg

også spenningen knyttet til at Raskolnikov må svare på "vanskelige" spørsmål, bl.a. om han så malerne i pantelånerskens hus.

I en "vanlig" kriminalroman vil som regel verken detektiven eller leseren vite hvem som er forbryteren. Spenningen er knyttet til oppklaringen her. I *Forbrytelse og straff* er forbryteren kjent, men leseren vet ikke hva som er kjent for detektiven. Spenningen i tradisjonelle kriminalromaner er knyttet til detektivens arbeid med spor og oppklaring. Spenningen i *Forbrytelse og straff* er knyttet til en kriminalintrige som gir grunnlag for en annen type spenning, som er av psykologisk art. Spørsmålet er da: Hvem vet hva, om forbrytelsen og forbryteren? Hva vet gjerningsmannen om det detektiven vet? Hva vet egentlig detektiven? Det er noe også leseren undrer seg på.

Ved det neste møtet er det Raskolnikov som oppsøker Porfirij. I denne samtalen bruker Porfirij (som taktikk) en påtatt høflighet, servilitet og ærbødighet som står i kontrast til den måten Raskolnikov ellers blir behandlet på. Raskolnikov blir drevet ut av balanse av Porfirijs tilgjorte vennlighet og knisende latter. Bl.a. er Raskolnikov intenst opptatt av om Porfirij er blitt gjort oppmerksom på at Raskolnikov etter mordet har vært på åstedet igjen, og oppført seg merkelig der.

For Raskolnikov er det særlig et spørsmål som opptar han i forholdet til Porfirij. Vet han at Raskolnikov oppsøkte den myrdedes leilighet etter mordet, og der vakte oppsikt ved å spørre etter blodet? At Porfirij kjenner til dette, kommer fram et stykke ut i samtalen når Porfirij sier:

Jeg vet for eksempel at De gikk ut for å skaffe Dem husvære akkurat idet det begynte å skumre, at de trakk i klokkestrengen, og at De gav dem til å spørre og grave om blodet, slik at både arbeiderne og portnerne ble helt forlegne. Jeg forstår godt Deres sinnstilstand den gangen men likevel, hvis De fortsetter på denne måten, vil De til slutt drive Dem selv aldeles fra forstanden, ja ved Gud vil De det! (FOS, s.467).

Da har Raskolnikov hatt dette utbruddet på forhånd:

Porfirij Petrovitsj! utbrøt han høyt og tydelig, skjønt han knapt var i stand til å stå på sine skjelvende ben, - nå innser jeg endelig klart at De positivt mistenker meg for å ha myrdet den gamle pantelånersken og hennes søster Lizaveta. (FOS, s, 465).

Men en uventet og falsk tilståelse fra maleren Mikolka bringer også Porfirij ut av balanse. Spenningsmomentet i forbindelse med denne andre samtalen er særlig knyttet til Porfirij sitt taktiske og psykologiske spill med å få Raskolnikov ut av balanse.

Den tredje samtalen mellom Raskolnikov og Porfirij skjer hjemme hos Raskolnikov. Denne gangen står Porfirij fram og sier at han vet Raskolnikov er den skyldige. Raskolnikovs løsning vil være å påta seg straffen, og han lover å nedsette den dersom Raskolnikov tilstår. Porfirij har enda ikke noe avgjørende bevis, men fortsetter sitt psykologiske spill med Raskolnikov ved å gi han noen dagers utsettelse på arrestasjonen.

Mye av spenningen i *Forbrytelse og straff* er altså knyttet til selve avsløringen av Raskolnikov som morder, og det psykologiske spillet her. Porfirij's arbeid og væremåte har innflytelse på Raskolnikovs psykologiske utvikling og reaksjoner. Dette kommer til uttrykk gjennom Raskolnikovs tanker, handlinger, drømmer og syner. Dette bidrar til å opprettholde en spenning gjennom hele romanen, noe som er særpreget for *Forbrytelse og straff*. Den psykologiske spenningen skapes gjennom dialoger hos hovedpersonene. Sidemotiver og sidehendinger er også med på å underbygge den psykologiske spenningen.

I en tradisjonell kriminalroman vil forbrytelsen avdekkes gradvis, og oppklaringen vil gjerne foregå i flere trinn. Forfatteren vil ofte nøye ha beregnet hvordan dette vil virke på leseren og bygge opp den spenningskapende prosessen gjennom komposisjonen. Etter første del av *Forbrytelse og straff* må vi nok kunne forvente at forfatteren vil tilrettelegge en spenningskapende prosess med grunnlag i forbrytelsen. Men det vil være rimelig å anta at spenningen her særlig vil ligge på det psykologiske planet, i beskrivelsen av hovedpersonen, og i hans samvær med andre. Hos denne leseren har i alle fall forfatteren bygd opp en forventning om at kriminalintrigen i fortsettelsen vil fungere som en spenningskapende faktor.

I beskrivelsen av begivenhetene som ledet fram til forbrytelsen, får leseren stadig små hint som minner om at Raskolnikov har planlagt en forbrytelse. Først blir det ikke sagt med rene ord, men etter hvert skjønner vi at det er pantelånersken han har utpekt seg som offer. Samtidig er det noe uklart – foreløpig – for leseren hvilke motiver som ligger til grunn for forbrytelsen. Vi kan se for oss tre mulige motiver, selv om ikke alle ligger like klart i dagen. Et åpenbart motiv for mordet (mordene) vil være økonomisk vinning. Andre mulige motiv vil være et såkalt filantropimotiv, dvs. at ved en misgjerning mot et menneske vil forbryteren kunne gjøre godt for flere mennesker. Endelig kan vi tenke oss et "overmenneskemotiv". Tankegangen vil da være at enkelte mennesker har en større rett enn andre til å begå en ugjerning, at de vanlige moralske og juridiske regler som gjelder for alle, ikke gjelder for enkelte utvalgte mennesker. Forfatteren skaper i første del spenning gjennom de små forvarslene vi får om forlytelsen, og gjennom antydninger som kan danne bakgrunnen for motivene for ugjerningen.

Videre i romanen fungerer kriminalintrigen som spenningsskapende element vesentlig gjennom Raskolnikovs handlinger og utsagn. Han er nå opptatt av å skjule spor og av at han ikke skal røpe seg. Dessuten er han usikker på om politiet har en mistanke til han. Han prøver derfor å finne dette ut, bl.a. gjennom provokasjonen i samtalen med Zamjotov. Overfor vennene sine er han også indirekte i fare for å røpe seg når dobbeltmordet kommer opp som tema. Men det er vesentlig indirekte, gjennom merkelige reaksjoner som når malersvennens funn av smykkene blir gjenfortalt. En mer farlig, men trolig sykkelig reaksjon er det når Raskolnikov oppsøker mordstedet på nytt, og den merkelige oppførselen han har her. Her står han nok i fare for å kunne bli pågrepet og nærmere forhørt.

Leseren opplever at Raskolnikov balanserer på stram linje. Hans reaksjon på det han har gjort virker sannsynlig og realistisk, også at han får en sykkelig reaksjon i forhold til ugjerningen. Både leseren og Raskolnikov(!) er klar over hvem som er morderen, men både leseren og Raskolnikov holdes i spenning om hvor mye politiet egentlig vet. Samtidig hører vi hvordan de opprinnelig mistenkte pantesøkerne ikke lenger er mistenkte, og hvordan det er lite plausibelt at malersvennen skulle være morderen. Slik sett kan vi føle at nettet snører

seg sammen om Raskolnikov, dersom det ikke skulle dukke opp andre avledende spor eller personer som politiet griper fatt i.

For Raskolnikov er ugjerningen snart det eneste han klarer å ha i hodet, selv om han fungerer på et vis utad. Først og fremst er han plaget med angst for en avsløring. Samtidig er det han har gjort så grusomt at han slites mot en tilståelse, en bekjennelse. I balansepunktet mellom disse to følelsene opplever vi som lesere at Raskolnikov slites.

Også Raskolnikovs venner er opptatt av mordene på pantelånersken og Lizaveta. Men for dem er det foreløpig som en uhyggelig og aktuell begivenhet i nærmiljøet. De kan nok ikke forestille seg at Raskolnikov skulle være morderen. I det hele er Raskolnikovs venner, og særlig Razumikhin, nesten den eneste normale kontakten Raskolnikov har til menneskene rundt seg. Raskolnikov framstår for vennene som uforståelig og vanskelig. Vi som lesere skjønner bakgrunnen for dette, men vennene klarer ikke å trenge bak det som plager Raskolnikov.

5.3 Kriminalintrigen som ramme for Raskolnikovs psykologiske utvikling

Slik møter leseren Raskolnikov før han begår mordene:

I den grad hadde han fordypet seg i seg selv og avsondret seg fra andre, at han nå ikke bare var redd for å møte hybelvertinnen, men også følte angst for å møte andre mennesker overhodet. Hans fattigdom var så stor at den gjorde han nedstemt, men i den senere tid hadde selv hans betrengte økonomiske stilling opphørt å tyngre han. (FOS, s.5).

Vi møter altså en einstøing, en mann som har trukket seg tilbake fra verden. Han er lutfattig, ensom og fortvilet. Vi følger så handlingen fram mot mordene, slik jeg har beskrevet foran.

Når ugjerningene er begått, møter vi Raskolnikov slik:

Det syntes vanskelig å synke dypere i forkommenhet og likegyldighet, men Raskolnikovs sinnstilstand var nå slik at dette endog forekom han behagelig. Han

hadde trukket seg helt og fullstendig tilbake fra alle mennesker, og var nå som en skilpadde i sitt skall; selv synet av tjenestepiken hvis plikt det var å se innom han og gå til hånd fra tid til annen, fylte han med ergrelse, og fikk en rykning av krampaktig irritasjon til å gli over ansiktet hans.

(FOS, s.40).

Hans sjelelige kval avspeiles også rent kroppslig:

I første øyeblikk trodde han at han skulle gå fra forstanden. En forferdelig kulde grep ham, men denne kulden kom også av feberen som hadde oppstått i ham allerede tidligere, mens han lå i sin døs. Men nå kom det over han en kuldegysning som var så voldsom at han rystet over hele kroppen, og tennene klapret så kraftig at han syntes de måtte fare ut av munnen på han. (FOS, s. 122).

Han er preget av angst og feberfantasier, og plutselig kommer han også på hempen i frakken der han hadde øksen. Også den fjerner han. Han tenker med seg selv: "Hva, begynner den alt nå, kan dette virkelig være straffen? Ja, det må være den!" (FOS, s 124).

Raskolnikov prøver å klargjøre for seg selv de motivene han har hatt for udåden sin. Opeide (1973) drøfter disse motivene, og rekkefølgen i dem slik Raskolnikov klargjør dem for seg selv. Raskolnikov trenger å "rasjonalisere" handlingene sine, for å skaffe seg en "plausibel" forklaring på det han har gjort. Den kriminelle handlingen og kriminalintrigen fungerer som en ramme for hovedpersonens psykologiske utvikling. Som leser opplever jeg likevel at Raskolnikov ikke er så "sterk" som person at noen av disse "forklaringene" gir han fred i forhold til de grusomme handlingene han har begått. Som lesere følger vi denne til dels intense psykologiske kampen hovedpersonen har med seg selv.

I sin drøfting skiller Opeide (1973) mellom to hovedmotiver for drapene Raskolnikov har begått, et overmenneskemotiv, og et filantropimotiv. Om lag et halvt år før selve handlingen i romanen tar til skriver Raskolnikov en artikkel i et tidsskrift.

Tema for artikkelen er forbrytere og forbrytelser. Som lesere må vi merke oss at dette er skrevet lenge før Raskolnikov har hørt om eller blitt kjent med pantelånersken Aljona Ivanova. Dette er også før Raskolnikov er blitt informert om moren og søsteren sin situasjon i brevet fra moren. Slik Raskolnikov oppfatter dette brevet, skal søsteren Avdotija Romanova gifte seg med advokaten Pjotr Petrovitsj Luzjin som en offerhandling. Hun skal gjøre det for å redde både morens og Raskolnikovs egen økonomiske situasjon. Med bakgrunn i dette brevet og disse tankene kan det være forståelig at Raskolnikov utvikler et mulig "rasjonelt" motiv; drap og ran i vinnings hensikt. Han vil redde søsteren fra et ekteskap hun egentlig ikke ønsker, og samtidig vil han sikre både henne og moren økonomisk. Men før vi kommer så langt i handlingen, har altså Raskolnikov utviklet for seg selv, og presentert i en artikkel, ideen om overmennesket.

I romanens tredje del står Raskolnikovs motiver for å begå mordene sentralt, bl. a. i dialogen mellom Raskolnikov og Porfirij. Bakgrunnen er også en diskusjon om forbrytelsers natur og bakgrunn. Det er grunn til å merke seg at Raskolnikov enda ikke er avslørt som morderen, og at det er en "teoretisk" diskusjon som foregår mellom Raskolnikov og detektiven. Som lesere "fornemmer" vi at Porfirij har mistanke til Raskolnikov, men sikker kan vi ikke være. Sikker er heller ikke Raskolnikov, og denne fornemmelsen og uklarheten i samtalen mellom dem, er med på å skape spenning i teksten.

Dette må sies å være en sentral dialog i romanen, og jeg velger å ta med hovedinnholdet i den. Dialogen sier mye om Raskolnikov, men også om de tanker og ideer forfatteren vil ha oss som lesere til å reflektere over.

Spørsmålet som var oppe til drøfting var dette: "*Eksisterer forbrytelsen, eller eksisterer den ikke?*" (FOS, s. 345).

På den ene siden referer Razumikhin sosialistenes synsmåte: "*Forbrytelsen er en protest mot det normale i den sosiale orden – kun det og intet mer. Ingen andre årsaker kommer på tale og ferdig med det! ....*" (FOS, s. 345).

Slik Razumikhin gjengir deres syn, betyr naturen og sjelen ingen ting i forhold til forbrytelsen. Porfirij gjør seg også til talsmann for at miljøet betyr mye ved forbrytelser. Men Porfirij innleder også en annen diskusjon og samtale, som er viktigere for Raskolnikov. Han henviser til en artikkel Raskolnikov for to måneder siden hadde fått publisert i Periodisk tidende:

Alle disse spørsmålene om forbrytelser, miljø og mindreårige piker. De fikk meg til å tenke på en artikkel som De har skrevet – den har forøvrig interessert meg hele tiden – en artikkel som het Om forbrytelsen eller hva det nå var, jeg kan ikke huske så nøyaktig. (FOS, s.348).

Det er særlig et moment i denne artikkelen Porfirij har merket seg, og som han utfordrer Raskolnikov på:

De ytrer henimot slutten av artikkelen, men som De dessverre bare fremfører - først som en antydning, og dertil i en temmelig uklar form .... For å si det kort, De husker kanskje at de antydningvis framfører den tanke, at det her i verden kan forekomme mennesker som kan ... det vil si, de ikke bare kan, men de har likefrem rett til å begå alle slags ugjerninger og at det derfor kan synes som Loven ikke gjelder for dem. (FOS, s. 349).

Porfirij utlegger videre innholdet i Raskolnikovs artikkel slik:

Alminnelige mennesker skal leve i lydighet, og de har ikke rett til å overtre loven, nettopp fordi de er alminnelige. Mens de ualminnelige har rett til å begå alle slags forbrytelser, og overtre loven på alle mulige måter, nettopp fordi de er ualminnelige. Det var dette som var Deres mening, om jeg ikke tar altfor feil. (FOS, s.350).

Raskolnikov modererer dette. Hans synspunkt er at det finnes tilfelle og mennesker, som av hensyn til sin samvittighet og menneskehets utvikling, må rydde hindringer av veien. Dette er ikke noen rett for ualminnelige mennesker til å begå alle slags ugjerninger. Dette uttrykker Raskolnikov slik:

Det jeg antydte var ganske enkelt at det "ualminnelige" menneske har rett ... skjønt selvsagt ingen offisiell rett – men rett for seg selv til å la sin samvittighet tillate ham å overskride ... visse hindringer, og da utelukkende i de tilfelle da virkeliggjørelsen av hans ide (som under gitte omstendigheter kan innebære redningen for hele menneskeheten) nødvendiggjør dette. (FOS, s. 350).

Som eksempler trekker han fram Keplers og Newton sine oppdagelser. Disse oppdagelser har vært til menneskehetens beste, og ville ha rettferdiggjort at det ble gjort "tiltak" for at de skulle bli kjent. Raskolnikov nevner også Muhammed og Napoleon som personer som gikk utenfor allfarvei.

Raskolnikov sier:

Kort sagt kommer jeg til den konklusjon at alle, ikke bare de store mennesker, men også alle de mennesker som beveger seg aldri så lite utenfor de opptrådte stier, det vil si de som er i stand til å bringe aldri så lite nytt på bane, de må etter sin natur ubetinget være forbrytere, mer eller mindre, naturligvis. (FOS, s. 351).

Ellers viser Raskolnikov til det faktum at menneskehetens velgjørere og normgivere i særlig grad har vært blodsutgydere. Raskolnikov utdyper ellers sin teori ved å referere til en inndeling av menneskene i en lavere og en høyere kategori. Den lavere kategorien kaller han råmateriale, og de er karakterisert ved at de er konservative og konvensjonelle, og lever i underdanighet. Menneskene i den høyere kategori er menneskehetens urostiftere og grensesprengere, og er de vordenes herre- i motsetning til den lavere kategori som er det værendes herre.

Porfirij følger opp med to viktige spørsmål til Raskolnikov. Det ene gjelder om Raskolnikov mener det finnes mange mennesker av den utvalgte typen. Og det neste spørsmålet er mer "farlig" for Raskolnikov. Det gjelder om han selv regner seg for et ualminnelig menneske, og om han ville kunne tenke seg å myrde og rane for slike formål.

Slik svarer Raskolnikov på spørsmålet om antallet:

*-Å, det skal De heller ikke være urolig for, fortsatte Raskolnikov i samme tone som før-
for i det hele tatt fødes det ytterst få, merkelig få, mennesker med nye tanker, ja selv
av slike som bare har aldri så liten evne til å si noe nytt, er det ganske få. (FOS, s. 355).*

Og slik svarer han "for sin egen del":

*-Tillat meg å bemerke at jeg verken regner meg for å være Mohammed eller Napoleon,
svarte Raskolnikov tørt- ei heller noen annen person av lignende størrelsesorden, og da
jeg ikke er noen av delene, kan jeg følgelig heller ikke gi dem en tilfredsstillende
forklaring på hvordan jeg eventuelt ville ha opptrådt. (FOS, s. 359).*

Den forbrytelsen Raskolnikov har planlagt, er noe han rygger tilbake fra. Han forferdes over sine egne tanker og planer. I første del av romanen fungerer planleggingen av forbrytelsen og gjennomføringen av den som en viktig ramme for hovedpersonens psykologiske utvikling. Raskolnikov kan sies å leve langt på veg i sin egen verden. Han har utviklet det som vel kan kalles et "tunnelsyn"; han ser ingen annen utvei enn den grove voldshandlingen han har planlagt.

Selv om han har kamerater som bryr seg om han, og selv om både søsteren og moren gir uttrykk for at de elsker han, kommer han ikke sine medmennesker i møte. Han lever i fattigdom og isolasjon, og klarer så vidt å komme seg gjennom hverdagens praktiske gjøremål. Han har ikke lenger økonomi til å være student, han gir ikke lenger privattimer for å spe på økonomien, og er avhengig av penger han får tilsendt fra sin mor, og inntekter han kan få ved å pante ting. Han skylder husleie, og må opptre fordekt i forhold til vertinnen sin. Det er sommer og svært varmt i været, og Raskolnikov bor i en slumpreget del av St. Petersburg. Det er i det hele få lyspunkter i tilværelsen hans. Samtidig er han i ferd med å utvikle en uklar sykdomsfornemmelse. Planleggingen av den kriminelle handlingen danner rammen for Raskolnikovs psykologiske utvikling, og kulminerer med det grufulle dobbeltmordet han utfører.

Opeide (1973) karakteriserer altså de to motivene som framkommer i samtalen mellom Raskolnikov og Porfirij som filantropimotivet og overmenneskemotivet.

Slik Opeide ser det, er sammenhengen mellom disse to motivene ikke helt klar.

Raskolnikov forlater universitetet et halvt års tid før handlingen i romanen tar til, og det er nå han skriver sin artikkel om forbrytelsen, som han altså kommer i diskusjon om med Porfirij i romanens tredje del. På det tidspunkt Raskolnikov skrev artikkelen, hadde han ikke hørt om pantelånersken Aljona Ivanovna. Dette var også før han hadde mottatt brevet fra moren, med opplysninger som kunne ha vært med på å framkalle et motiv for mord og ran hos han. De personlige problemene Raskolnikov har, kan likevel sies å ha vært med på å aktualisere ideene og tankene han har omkring forbrytelsen.

I sin artikkel deler altså Raskolnikov menneskene i to kategorier. Et mindretall som er hevet over loven, og som er sterke og mektige. I motsetning til disse står de som har i oppgave å adlyde og føye seg etter de sterke og mektige. Dette kan kalles Napoleons ide, eller overmenneskets ide. For å "teste" hvilken side han hørte hjemme på, drepte Raskolnikov for å finne ut om han var en "lus" eller et menneske. Det kan synes absurd slik å teoretisere omkring drap. Men dersom vi tenker på historien, og alle motiv som er blitt anført for kriger og grusomheter, er det mange "teoretiske" begrunnelser som er blitt anført bl.a. av diktatorer og andre "store" mennesker.

5.4 Kriminalintrigen som ramme for de andre romanpersonenes liv og utvikling

Forbrytelse og straff har et stort persongalleri ved siden av hovedpersonen Raskolnikov. I større eller mindre grad er de fleste personene knyttet opp imot kriminalintrigen. Slik er mordofferet, Aljona Ivanova beskrevet:

Det var en ørliten, inntørket gammel kjerring i sekstiårsalderen, barhodet med små, skarpe og sinte øyne, og med en liten spiss nese. Det lyse og lett grånende håret hennes var innsmurt med fet hårolje. Hun bar et fillete flanellstørkle tullet rundt den lange og tynne halsen som minnet om den gule foten til en hønsefugl, og over skuldrene hadde hun, til tross for heten, en pelsforet vest, et gulnet og utslitt plagg. (FOS, s. 10).

For Raskolnikov (og dermed også kriminalintrigen) er moren og søsteren viktige personer. Det samme er Raskolnikovs venn Razumikin, og selvsagt også politietterforskeren Porfirij Petrovitsj. Alle disse har sine klare roller i forholdet til Raskolnikov.

Sonja har ellers en nøkkelrolle i romanen. I romanens fjerde del blir leseren også nærmere kjent med henne. Gil (1973) påpeker at et meget populært motiv i Dostojevskijs tid, var skjøgen som bringes tilbake til samfunnet og dydens vei av en edel redningsmann. I *Forbrytelse og straff* brytes dette mønsteret. I romanen kan vi skjelne mellom en hovedkonflikt på ideplanet. På den ene siden har vi Raskolnikov med sine overmenneskeideer. På den annen side har vi Sonja med sitt kjærlighetsevangelium, og med sin evne til å ofre seg for andre. Sentralt i del fire står episoden der Sonja leser fra Bibelen om Kristi oppvekkelse av Lasarus. Som lesere aner vi at slik Kristus vekket opp Lasarus fra de døde, vil Sonja "vekke" Raskolnikov. Hun vil komme til å vise han lidelsen og kjærligheten som veien tilbake til jorden og menneskene.

Sonja kan sies å representere et kjærlighetens evangelium og en mildhet i vesen og væremåte. Dette står i skarp kontrast til de avskyelige handlinger Raskolnikov har begått, og hans overmenneskeideer. I forhold til Raskolnikov har Sonja som oppgave å vise Raskolnikov en vei gjennom bekjennelse og lidelse, tilbake til samfunn med andre mennesker igjen. Gjennom forholdet mellom Sonja og Raskolnikov får vi belyst tema som skyld og soning, og forbrytelse og straff. Gil peker ellers generelt på barnet og det barnlige, renheten og uskylden som viktige elementer i Dostojevskijs bøker. Sonja kan sies å være et markant eksempel på et menneske som har bevart det uskyldsrene barnet i seg. Det har hun gjort i et miljø som ellers er preget av råskap og vold.

Svidrigajlov er også viktig i romanen. Han er en både sammensatt og komplisert figur. Både Raskolnikov og Svidrigajlov er markante skikkelser i romanen, og de har vært gjennom belastende situasjoner. Det er flere langvarige møter mellom Raskolnikov og Svidrigajlov i romanen, og det er derfor nærliggende å tro at Svidrigajlov-skikkelen har nær sammenheng både med Raskolnikovs utvikling, og med kriminalintrigen i boka.

Likhetstrekkene mellom Raskolnikov og Svidrigajlov er flere. Raskolnikov er dobbeltmorder. Til Svidrigajlov er det knyttet rykter om at han kan ha skyld i tre menneskers død: en 14 år gammel pike som druknet seg etter hans krenkelses, tjeneren Filip som hengte seg og kona hans, Marfa Pertronova som det går rykter om ble forgiftet av han. Men vi får aldri dette "bekreftet" i romanen. Som lesere opplever vi likevel hvordan det vonde og det gode kjemper en kamp i han.

Vi hører første gang om Svidrigajlov gjennom det som står om han i brevet fra moren til Raskolnikov. Svidrigajlov har vært involvert i trekantdramaet med Dunja og Marfa Petronova. Men her har han bekjent sin "synd", og han blir ytterligere straffet gjennom at Marfa Petronova reiser rundt og forklarer mannens rolle i saken.

Også i samtalen med Raskolnikov i St. Petersburg forteller Svidrigajlov om forhold som gjør at vi kan se han er i en soningsprosess. Han forteller bl.a. om hvordan han blir besøkt av gjestene til Marfa Petronova og tjeneren Filip. Samtidig ønsker han å gi en større pengesum til Dunja. Det vil være nærliggende å tolke dette som et uttrykk for samvittighetskvaler Svidrigajlov har, tilsvarende den angst og de plager Raskolnikov får etter drapene. Perminov (1973) redegjør for et mulig dobbeltgjengermotiv.

Svidrigajlov er slik knyttet til kriminalintrigen; hans liv er et uttrykk for forbrytelsens konsekvens, og behovet for en soning, en straff, en måte å komme ut av forbrytelsen på. Han gir også et "frampek" om at noe videre vil skje med han. Han snakker om en "stor reise" han skal ut på. Det har også blitt trukket fram at Svidrigajlov kan sees som en dobbeltgjenger til Raskolnikov; at Raskolnikov er en "ideenes morder", og at Svirigajlov står fram som en "kjødets" morder. Et slik dobbeltgjengermotiv vil fra forfatters side være uttrykk menneskenaturens dualitet; ånd og materie. Han lar dette komme til uttrykk gjennom to personer. For leseren framstår Raskolnikov og Svirigajlov som to personer, og to "stemmer". Det vil likevel være mulig å etterspore et mulig dobbeltgjengermotiv.

Vi møter også to sidehandlinger i *Forbrytelse og straff*. Den ene er knyttet til Luzjin. Den andre sidehandlingen er Marmeladov. Indirekte kan nok også disse sies å være knyttet opp mot kriminalintrigen.

Luzjins planlagte ekteskap med søsteren til Raskolnikov, kan sies å ha vært med på å sette i fokus den fattigdom og vanskelig situasjon Raskolnikov og hans mor og søster befant seg i. Dette kom fram gjennom moren sitt brev til Raskolnikov. Dette kan ha vært et medvirkende motiv til drapene Raskolnikov begikk. I samtalen mellom Raskolnikov og Luzjin blir det særlig satt fokus på menneskers avhengighet av hverandre, og hvilke fordeler dette kan ha for de som hadde midler. Fordelene gikk så langt at det var mulig å kjøpe seg en ektefelle, slik Luzjin har planlagt. Det er ganske åpenbart at det ikke er noe kjærlighetsforhold mellom Luzjin og Dunja. Samtidig bidrar samtalen mellom Raskolnikov og Luzjin til at leseren får et mer nyansert inntrykk av Luzjin. Vi får et visst inntrykk av at han er en ordensmann, og en mann for sitt ord. Som jurist er han opptatt av å holde avtaler og forpliktelser, også de han selv har inngått. Etter datidens forhold var nok ikke noe ekteskap av den typen som her var planlagt noen sjeldenhet. Indirekte kan vi se at romanen her reiser et verdispørsmål og et moralsk spørsmål knyttet til menneskers avhengighetsforhold - knyttet til rikdom og fattigdom.

Marmeladovs død kan nok ikke sies å ha noe direkte med kriminalintrigen å gjøre. Men samtidig danner dette dødsfallet en grell bakgrunn for beskrivelsen av Raskolnikovs situasjon. Også dette dødsfallet fører til at en familie får store vanskeligheter, og i datidens Russland var det ikke noe sosialt sikkerhetsnett som fanget opp familier med økonomiske problemer. Selve beskrivelsen av miljøet omkring den fattige familien Marmeladov danner en ramme og et miljø omkring Raskolnikovs elendighet og fattigdom, og den forferdelige situasjonen han er kommet i etter drapene. Marmeladovs alkoholisme var nok også et aktuelt sosialt problem i datidens Russland som var med på å forsterke den sosiale elendigheten, og som nok Dostojevskij også ønsket å sette søkelyset på.

5.5 Kriminalintrigens rolle for å belyse verdispørsmål, moralske og religiøse spørsmål

Kriminalintrigen i *Forbrytelse og straff* tjener til å belyse verdispørsmål og moralske og religiøse spørsmål. Boka reiser bl. a. spørsmålene om skyld og straff soning og forbrytelsens konsekvenser. Bakgrunnen er de grusomme forbrytelsene Raskolnikov har begått, og

kriminalintrigen innbyr slik til drøfting mellom personene i romanen. Hos meg som leser utløser også romanen refleksjoner knyttet til verdier og moral.

Hvilken betydning har miljøet for at et menneske skal bli en forbryter? Dette var et sentralt moralsk spørsmål på den tiden da boken kom ut. Krag (1973) trekker dette fram som et sentralt spørsmål som boken og kriminalintrigen i den belyser. Miljøets betydning for mennesket ble framhevet i 1860-årenes Russland. Opp imot dette ble stilt det moralske ansvar som følger av og med den frie vilje.

Dostojevskijs og andres tenkning gikk ut på at mennesket har en høyere, moralsk natur. Det ønsker å bli ansvarliggjort i forhold til sine handlinger. I dette ligger også at forbrytere som erkjenner det de har gjort ønsker en soning som står i forhold til den forbrytelsen som er begått.

I Dostojevskijs og andres tenkning var det tanker om at mennesket har en høyere, moralsk natur. Mennesker ønsker å bli ansvarliggjort i forhold til sine handlinger, og forbryteren som erkjenner ønsker soning gjennom en straff som står i forhold til den forbrytelsen han har begått. Slike moralske spørsmål går igjen i romanen, i tillegg til at den også tar opp politiske spørsmål. Viktig her er bl.a. spørsmålet om nihilismen.

Nihilisme, slik begrepet brukes i filosofi og sosiologi, er en holdning som avviser normene i en gitt gruppe eller epoke. I vår sammenheng, Russland på 1860-tallet, er det snakk om en samfunnsmessig nihilisme. Turgenjev (*Fedre og sønner*, 1862) og Dostojevskij (*De besatte*, 1871-72) skildrer nihilistene i militant opposisjon til sivilisasjon og kultur. I *Forbrytelse og straff* ble det også i samtidens kritikk hevdet at Raskolnikov ble skildret som nihilist.

Kjetsaa(1973) refererer synspunktene til Pisarev, som ble regnet for en av Russlands mest innflytelsesrike kritikere da romanen kom ut, og som selv var nihilist. Han tok sterkt avstand fra at Raskolnikovs overmennesketeori skulle ha tilknytning til de nihilistiske ideene som preget radikal ungdom på denne tiden. Pisarev vektlegger imidlertid en annen side ved romanen. Han hevder at det viktigste aspektet ved den er skildringen av hvordan Raskolnikov kjemper mot tilværelsen og omstendighetene. Raskolnikovs overmennesketeori er en sykkelig hallusinasjon og ikke årsaken til forbrytelsen han begår. Teorien er et påskudd

for forbrytelsen han begår. Pisarev legger vekt på fattigdommen og livsvilkårene som Raskolnikov levde under. Selv om Raskolnikov ville ha klart å rane til seg mer av av ofrenes verdier, ville han ha hatt problem med å føre sin mor og søster bak lyset. Pisarev bruker fattigdommen og livsvilkårene i datidens Russland til å argumentere for et nytt og annerledes samfunn. Han avviser romanpersonen Sonja sitt kristne budskap som en utvei og redning. Samtidig avviser han at Raskolnikovs teori om utvalgte menneskers rett til å myrde skulle være knyttet til radikal ungdom i samtiden, og heller ikke er fundert i filosofisk tenkning eller i vitenskap.

Bokas tittel, *Forbrytelse og straff*, retter også søkelyset mot begrepet soning. En forbrytelse skal sones, enten det er i forhold til en selv, andre mennesker, samfunnet; eller en soning i religiøs forstand. Boka åpner opp for en drøfting av soningen i ulike sammenheng. Men en sammenheng er det. Forbrytelser må sones, utlignes, gjøres opp for. Soningen kan være å forstå som et juridisk begrep, men også som en moralsk plikt og konsekvens av forbrytelsen. Selv om vi nå er inne på historiske og filosofiske drøftinger, er også disse problemstillingene noe vi kan si har bakgrunn i kriminalintrigen i *Forbrytelse og straff*. Romanen konkretiserer og setter på spissen drøftinger omkring forbrytelsens opphav, og forbryterens ansvar. Den danner også grunnlag for en drøfting av de sosiale forholdene i et samfunn, og hvordan de kan danne bakgrunn for kriminalitet.

5.6 Kriminalintrigen i forhold til sosiale og historiske forhold i Russland på 1860-tallet

Slik beskrives miljøet for handlingen i *Forbrytelse og straff*, området i St. Petersburg der handlingen foregår:

Den uutholdelige stanken fra skjenkestuene, som i denne delen av byen er særlig tallrike, og alle de fulle folkene han hvert øyeblikk støtte på – enda det var midt i arbeidstiden- gav dette triste og frastøtende bilde dets fullendelse og den dystre koloritten dens endelige ferniss. (FOS, s.7).

Strand (2003) viser til at Dostojevskij mer enn noen annen forfatter har satt St. Peterburg på kartet. Han har gitt en beskrivelse av byens innbyggere på den tiden handlingen i *Forbrytelse og straff* foregikk. De to øksemordene i romanen kom til å bli noe som ble forbundet med byen og verket. Det er en sterk realisme i skildringen.

Opphevelsen av livegenskapet i Russland skjedde i 1861. Så mye som 50 millioner mennesker var fri til å dra hvor de ville. Industrialiseringen av landet hadde tatt til på 1830-40 tallet. Resultatet for menneskene i de store byene ble ofte et liv i elendighet og vanskelige kår. Strand (2003) mener at *Forbrytelse og straff* tar "temperaturen" på denne begynnende industrialiseringen. I boka står Høytorget i St. Petersburg som et bilde på denne elendigheten, og som en dyster bakgrunn for kriminalintrigen i romanen. Skittent vann, dårlig hygiene og tøft klima bidro til mye sykdom og høy dødelighet. Romanen skildrer hvordan St. Petersburg framsto etter å ha blitt forvandlet fra hovedstaden i riket til en by med industrialiseringens begynnende problemer. Jeg finner det vanskelig å lese *Forbrytelse og straff* uten å ha "med" disse sosiale momentene som en bakgrunn.

Høytorget i St. Petersburg var elendighetens samlingssted og sentrum. Fyll, bordeller og prostitusjon dominerte. Plassen var preget av lukter av råtnende kjøtt, kroppslukter fra mennesker som hadde tungt fysisk arbeid og av alkohol og fyll. Her lå forholdene til rette for utviklingen av ulike former for kriminalitet og annen elendighet. Miljøet i *Forbrytelse og straff* kan slik sies å danne grunnlaget for noe av den diskusjonen romanen innbød til. Hvilken betydning har miljøet for utviklingen av forbrytelser og forbrytere, og hvilken betydning har den enkelte? Hvilken betydning har fattigdom som grunnlag for forbrytelser utført på grunn av nød? Og hvordan innvirker et slikt miljø på samværsformene mellom mennesker, og på nedbrytingen av moral og menneskelige hensyn? Alkohol og prostitusjon er og følgesvenner til kriminalitet. Prostitusjonen slik den skildres i i romanen er med på å karakterisere et samfunn der mennesker generelt var til salgs. Ellers var syv av ti innbyggere i byen menn, og innslaget av militære og embetsmenn var med på å gi et marked for prostitusjonen.

Ellers karakteriserer Brodal (1973) det menneskelige miljøet i boka som preget av et småborgerskap som er blitt deklassert. Det har mistet sin klassemessige identitet, eller fått denne truet.

Raskolnikovs egen familie kan stå som et eksempel. Dette er tidligere kondisjonerte mennesker, men som nå er kommet i økonomiske vansker. Også mange av de andre menneskene vi møter i romanen er deklasserte personer fra småborgerskapet. Et annet eksempel er den tidligere embetsmannen Marmeladov, som vi i boka møter både som dranker og uteligger. Også hans kone, Katarina Ivanova, har gjennomlevd en sosial deklassering. Hun må nå dele livet med en alkoholiker, etter å ha hatt et tidligere liv i de øvre samfunnslag.

Personlige konflikter og sosial elendighet går igjen i boka, og vi opplever flere selvmord og selvmordsforsøk. Raskolnikov har selvmordsplaner, Marmeladov begår (sannsynligvis) selvmord, og Svidrigajlov begår selvmord.

KAPITTEL 6 INTERVJU

6.1 Mann, 62 år, rektor i opplæring for fremmedspråklige

Informanten har tidligere også vært lærer og rektor i grunnskolen på barnetrinnet i mange år. Han forteller at lesning er en viktig fritidsinteresse.

Han har en bok som han leser nesten til enhver tid. Kriminallitteratur og historiske romaner er viktige innslag. Han sier også at han sporadisk leser annen skjønnlitteratur, men det kan være litt tilfeldig hva han leser her. På spørsmål om hvilken bok han har under lesning nå, svarer han Jonas Jonasson sin bok, *Hundreåringen som klatret ut gjennom vinduet og forsvant*. Boka handler om Allan Karlsson som flykter fra aldersheimen på 100-årsdagen sin, og de viderverdigheter han opplever på flukt fra tyver og politi gjennom Sverige.

Min informant karakteriserer boka som en fornøylig leseropplevelse på grunn av humor og ironi.

Av forfattere han har lest i senere tid, nevner han to kriminalforfattere, svensken Leif G.W. Persson og dansken Jussi Adler-Olsen. Leif G.W. Persson har skrevet politiromaner, men som samtidig har et ironisk og delvis humoristisk tilsnitt. Jussi Adler-Olsen har også skrevet politiromaner, bl. a. *Flaskepost fra P.*, *Fasandreperne* og *Kvinnen i buret*.

Informanten trekker fram momenter som særlig engasjerer han ved lesningen av kriminalbøker. Det er oppnøstingen, etterforskningen og oppklaringen, men også det psykologiske spillet, maktspeilet, avhørsteknikker osv. Alt dette bidrar til å gjøre kriminalsjangeren interessant.

Informanten oppgir underholdning som et viktig moment ved all lesning, både når han leser kriminallitteratur og annen skjønnlitteratur. Han har likevel ulike forventninger til kriminallitteratur og annen skjønnlitteratur. Han sier at kriminalromanen må ha en markert begynnelse og en markert slutt. Han forventer en forbrytelse og en etterforskning og prosess for å finne en gjerningsmann. Til forskjell fra kriminalromanen kan en vanlig roman bevege

seg i alle/ulike retninger. Han har også forventninger om at karakterene i vanlige romaner skal ha større psykologisk dybde enn i kriminalromanen.

Denne informanten kan sies å ha en leserprofil som ikke er så ulik min egen. Han leser mye kriminallitteratur, men av og til også annen skjønnlitteratur. Jeg kjenner meg også igjen i informantens interesse for historie, slik dette kan gi seg uttrykk i lesning av historiske romaner eller faglitteratur med historie som tema.

Hvordan oppfatter så denne leseren *Forbrytelse og straff*?

Informanten har lenge tenkt å lese noe av Dostojevskij. Han forteller at han tidligere bl.a. har lest bøker av Tolstoj. Informanten var på ferie-/studiereise til St.Petersburg. Her besøkte han bl.a. Dostojevskij-museet og deltok i vandring i Raskolnikovs fotspor, med oppganger, kneiper m.v. Han leste boka delvis under og delvis i etterkant av dette besøket. Han sier at han som leser vanligvis "lager" seg bilder når han leser romaner. Men denne gangen hadde han et autentisk miljø å knytte handlingen til mens han leste boken. Det var med på å gjøre utbyttet av lesningen større.

Kriminalintrigens funksjon blir nå det vi har som hovedtema i samtalen. Informanten forteller at han oppfatter boka som spennende, men at det også er tunge partier innimellom. Disse tyngre partiene ser han som sidespor i forhold til selve kriminalintrigen. En mulig forklaring er at han kjenner til at boka opprinnelig ble skrevet som føljetong, og at forfatteren da måtte ha mye stoff til utfylling. I forhold til kriminalintrigen tror han også at disse sidesporene kan ha vært ment til å skjerpe spenningen i boka. Leseren måtte ha med seg sidesporene og, før de kommer inn på spenningen knyttet til hovedhandlingen igjen. På spørsmål om hvorfor informanten oppfatter boka som grunnleggende spennende, sier han at spenningen særlig for han som leser særlig er knyttet til : Om Raskolnikov våger å gjennomføre det han har planlagt, om han etterpå kommer til å bli avslørt, og om han så kommer til å tilstå.

I samband med kriminalintrigen og hovedpersonen Raskolnikov, har informanten gjort to observasjoner. Før lesningen hadde han en forventning om at boka var det han kaller en "samfunnsroman", dvs. at handlingen ville være knyttet til politiske og sosiale forhold. Det

kom derfor noe overraskede for informanten at handlingen i boka var så knyttet opp imot en person. Han understreker at han ikke oppfatter boka som en kriminalroman, men vil karakterisere den som en psykologisk thriller. Han sier at han oppfatter Raskolnikov som en realistisk og troverdig karakter. Særlig god synes han skildringen av Raskolnikov er i perioden etter forbrytelsen. En grunn til dette er at leseren holdes i spenning om Raskolnikov er tilregnelig eller ikke.

På spørsmål om bokas øvrige personer og kriminalintrigen, har informanten særlig merket seg Sonja, politietterforskeren Porfirij og Raskolnikovs venn Razumikhin. Han trekker fram at bl.a. disse tre personene har egne funksjoner i forhold til Raskolnikov, og til kriminalintrigen i boka. Sonja framstår for han som med sine lyse og gode sider et bilde på den uforbeholdne kjærligheten. Hun er selvutslettende uten å kreve noe tilbake. I forhold til kriminalintrigen har Porfirij en funksjon i å spinne et avslørende nett omkring Raskolnikov. Informanten min viser til at han gjør dette delvis gjennom å "spille" naiv og tøysete, og slik er noe utradisjonell i forhold til detektiver flest. Også vennen Razumikhin oppfatter min informant som en motvekt til Raskolnikov. Mens Raskolnikov sitt liv er preget av grubling og filosofering, har Razumikhin et mer praktisk grep om livet.

Min informant har også merket seg Raskolnikovs mor og søster som personer som er viktige for handlingen. Han mener det er et noe karikert bilde vi får av Pulkherija, Raskolnikovs mor. Framstillingen av Raskolnikovs søster Dunja oppfatter han som mer realistisk.

Miljøet handlingen foregår i, og de moralske spørsmål romanen reiser ble også drøftet med informanten. Han oppfatter at boka gir et troverdig og realistisk bilde av forholdene i St. Petersburg slik de kunne ha vært på den tiden handlingen i boka fant sted (1860-tallet). Klasseforskjellene, fattigdommen, drukkenskapen m.v. er med på å gjøre inntrykk, og gir samtidsbildet i romanen et autentisk preg.

De moralske spørsmål boka reiser, assosierer informanten både med historiske og dagsaktuelle forhold. Raskolnikov-skikkelsen assosierer han med 22. juli-terroristen i Norge. Også i denne saken fikk overmenneske- og Napoleon-tenkningen en egen aktualitet. Generelt ser informanten ellers at boka reiser spørsmålet om menneskeverdets og livets ukrenkelighet.

Denne informanten har altså kriminallitteratur som et viktig innslag i lesningen sin. Det er derfor naturlig at han søker etter de elementene i *Forbrytelse og straff* som er med på å gi den et preg av spenning. Informanten konkluderer ganske raskt med at boka ikke er noen kriminalroman i vanlig forstand. Han understreker likevel spenningen knyttet til kriminalintrigen, og den spenningen er knyttet til Raskolnikov-skikkelsen. Det er likevel grunn til å merke seg at denne informanten ikke har særlig sans for sidehandlingene, og at disse for han fungerer som avsporinger i forhold til spenningen i hovedhandlingen. For denne informanten fungerer bokas setting som viktig gjennom den autensiteten den gir. Men bokas setting har nok også sammenheng med den reisen informanten hadde til St. Petersburg, og som bidro til at boka for han fikk økt aktualitet. Det er særlig assosiasjoner knyttet til vår egen samtid som informanten knytter til bokas drøfting av moralske tema. Til en viss grad må vi kunne ta dette som et uttrykk for at boka tar opp tema som er tidløst aktuelle. Mitt inntrykk fra intervjuet er imidlertid at det er spenningen knyttet til kriminalintrigen som har gjort lesningen av *Forbrytelse og straff* til en god leseropplevelse for denne leseren.

6.2 Kvinne 59, bibliotekar i folkebibliotek

Informanten har mange års erfaring fra et mellomstort folkebibliotek, der hun nå har allsidig arbeid som nestleder. Hun arbeider blant annet med bokvalg og publikumsarbeid, særlig for voksne. Hun har tidligere arbeidet i fagbibliotek ved en høyere utdanningsinstitusjon, og i musikkavdelingen ved et stort folkebibliotek. I tillegg til bibliotekarutdanning har hun videreutdanning innen litteraturformidling.

Hun forteller innledningsvis at hun til vanlig leser ulike typer skjønnlitteratur. Hovedinnslaget her er "vanlige" romaner, dvs. at hun for eksempel leser lite kriminal. Hun leser også litt faglitteratur, men også her er det litt tilfeldig og sporadisk hva hun leser. Hun har flere fritidsinteresser, og lesningen er bare en av disse. Hun forteller at hun leste mer tidligere i livet, og at hun nå er blitt mer kritisk til det hun velger å lese. Hun legger vekt på bokomtaler i aviser og radio, og prisbelønte bøker og bestselgere inngår i det hun leser.

På spørsmål om hva hun vektlegger ved gode skjønnlitterære bøker, trekker hun fram dette at de gir gode samfunnskildringer, og gjerne fra Vestlandsmiljø og vestlandsbygder. Både miljøskildringen og personsildringen er viktig i det hun setter pris på å lese.

Når jeg spør om eksempler romaner hun har lest seinere tid, trekker hun fram boka *Samtale ventar* av Marit Eikemo og *Kanne & Sønn* av Einar O. Risa.

Samtale ventar kan sies å ha som tema ensomhet knyttet opp mot ambivalensen ved å høre til et menneskelig fellesskap. Boka handler om eksjournalisten Elisabet Brenner på attføring gjennom NAV, og med et arbeid med innsamling av dialektprøver i tettstedet Einvik. *Kanne & sønner* er en slektskrønike som dekker tida fra 1889 til 2006, men som samtidig gir en skildring av historiske begivenheter i perioden.

Informanten supplerer når det gjelder kriminallitteratur at det hun særlig leser, er bøker som er sjangeroverskridende. Hun leser kriminalbøker som hun mener har andre kvaliteter også i tillegg til at de har en spennende intrige. På spørsmål om eksempler nevner hun Vidar Sundstøl sin trilogi: 1) *Drømmenes land* 2) *De døde* og 3) *Ravnene*. Dessuten trekker hun fram Frode Grytten si bok *Flytande bjørn* og Torkil Damhaug si bok: *Døden ved vann*. Hun sier dette om hva det er ved disse bøkene som gjør dem interessante i tillegg til kriminalintrigen: Sundstøl sine bøker har en historisk setting, miljøskildringen (fra Odda) er en viktig tilleggsverdi til kriminalintrigen i Grytten si bok. På samme måte utgjør et sosialt outsidersmiljø en tilleggsverdi i Damhaug si bok.

Ifølge informanten er underholdningsmomentet likevel viktigst for henne i forbindelse med kriminalbøker. Språket og nyansert person- og miljøskildring er viktigst ved andre typer romaner hun leser.

Leserprofilen til denne informanten er litt ulik den forrige (mannelig rektor, 62 år). Leseprofilen er også noe ulik min egen. Hun synes å ha en bevisst holdning til det hun leser, og orienterer seg også en del i forkant gjennom anmeldelser og lignende. Person- og miljøskildring, og språk er viktige ingredienser i skjønnlitteratur hun leser. Som bibliotekar "overvåker" hun også utgivelsen av litteratur i noen grad (jeg viser her til det hun sier om

prisbelønte bøker og bestselgere). Også i forhold til det hun leser av kriminallitteratur ser dette ut til å være resultatet av litt gjennomtenkte valg, bl.a. i forhold til at bøkene ofte er sjangeroverskridende og har tilleggsverdier i forhold til kriminalintrigen.

I forhold til meg selv og forrige informant er ordinær kriminallitteratur ikke noe viktig innslag i det hun leser. Hvordan oppfatter hun så *Forbrytelse og straff*?

Hun sier at lesninga av boka er spennende, særlig deler av den. Hun presiserer at dette gjelder alt som har med kriminalintrigen å gjøre, alt det psykologiske knyttet til hovedpersonen, og til avsløringen av Raskolnikov og senere oppklaringen av saken. Hun sier at hun likevel ser klare forskjeller på *Forbrytelse og straff* og kriminalbøker hun har lest. Hun viser her til at kriminalintrigen utgjør en mindre del av *Forbrytelse og straff*, og at boka har mange andre "sider". For henne som leser blir likevel spenningen knyttet til kriminalintrigen opprettholdt gjennom hele boka. Hun føler likevel at det som er av sidehandlinger og sidespor hører med til boka, og er en del av romanen. Disse sidesporene utgjør for henne en del av måten boka er "konstruert" på. Dette gjør at det kan være tyngre partier innimellom i romanen.

Hun har lest boka en gang tidligere, som bibliotekarstudent i sin ungdom. Hun husket hovedintrigen, men ble overrasket over hvor sammensatt hun oppfattet boka når hun nå leste den om igjen. Dette gjør at hun ikke oppfatter boka som noen kriminalroman. Det er viktig for henne at hovedpersonen er skildret med psykologisk dybde, og at Raskolnikov er skildret troverdig og sannsynlig gjennom de skiftende stemninger og livssituasjoner han gjennomgår.

Informanten kommenterer også andre personer i boka. Hun har merket seg hvilke funksjoner de har i forhold til Raskolnikov og kriminalintrigen, men også i boka mer allment. På den positive siden trekker hun fram Sonja som har en "redder"-funksjon i forholdet til hovedpersonen. Detektiven Porfirij har som funksjon å bidra til den psykologiske spenningen som boka er rik på, særlig gjennom dette at han vet mer enn han sier. Raskolnikovs søster, Dunja, har en tilgivende, støttende og hjelpende rolle i forhold til Raskolnikov, og informanten oppfatter også at Raskolnikovs mor, Pulkherija, inngår i en oppofrende rolle. Også vennen Razumikhin har en "modererende" rolle i forhold til hovedpersonen. Disse fire

inngår i det informanten oppfatter som det positive persongalleriet i boken, mens bipersonene Svidrigajlov og Luzjin har negative roller i handlingsforløpet. Til sammen oppfatter hun at personene i boka bidrar til et sammensatt utvalg personer. Personene utfyller hverandre, og framstår som realistiske.

Informanten uttrykker ellers at de verdispørsmål og religiøse spørsmål som følger av bokens tema er viktig for henne. Dette gjelder særlig i forhold til diskusjonen og begrunnelsen (e) for hvorfor Raskolnikov begikk ugjerningene. Hun oppfatter bymiljøet (St.Petersburg) på samme måte som de andre informantene. Med fattigdom, kriminalitet og prostitusjon m.v. framstår det som realistisk i forhold til de historiske og sosiale forholdene slik de kunne ha vært i Russland på 1860-tallet.

6.3 Kvinne 62 år, lærer i opplæring for fremmedspråklige

Hun har tidligere lang praksis som lærer i ungdomsskolen, og er adjunktutdannet bl.a. med norsk som fag.

Som en start forteller hun hovedinteressen når det gjelder lesning er skjønnlitteratur, men også fagbøker. Lesning er en viktig interesse for henne. Hun leser mye og kjøper mange bøker. Hun er også bruker av folkebiblioteket, men det er mer sporadisk. Hun forteller at det særlig er skjønnlitterære bøker hun kan lære noe av hun liker. Hun presiserer at dette særlig er bøker med handling og innhold som kan knyttes til tid og sted. Noen av bøkene ligger i grenseområdet mellom skjønnlitteratur og faglitteratur, og noen av bøkene må karakteriseres som faglitteratur.

På spørsmål om hun kan nevne eksempler på forfattere og bøker som har gjort inntrykk i senere år, nevner hun bøkene til Carsten Jensen og Torbjørn Færøvik med historiske og geografiske tema. Hun nevner også boka *I skyggen av Bysants* av William Dalrymple og *Jerusalem. Biografien* av Simon Sebag Montefiore.

Sandemose og Hamsun er ellers forfattere som har "fulgt" henne siden ungdomstida. Av Sandemose nevner hun *En flyktning krysser sitt spor* og *Det svundne er en drøm.* (Det

svundne er en drøm er ellers i det ytre en kriminalroman med en jeg-person som er både detektiv og morder. Dette er ikke noe informantene nevner, men jeg tar det med som en assosiasjon knyttet til *Forbrytelse og straff*.)

Det er særlig den psykologiske dimensjonen hun legger vekt på hos Sandemose og Hamsun. Ofte nøstes personens historie opp helt fra barndommen av. Hun assosierer Raskolnikov med enkelte figurer hos Hamsun. Et stikkord for informantene i forbindelse med disse romanpersonene er "det rastløse menneske". Språk er også en viktig dimensjon for informantene ved lesningen av skjønnlitteratur. Hun trekker fram flyten i språket hos Hamsun. Lyrikk er også en lesinteresse hos denne informantene. Særlig trekker hun fram beskrivende, folkelig lyrikk. Som eksempler på det hun oppfatter som gode lyrikere nevner hun Kolbein Falkeid og Olav H. Hauge.

Informantene har lest en del kriminalbøker, men forteller at hun fort blir lei bøker i denne sjangeren. Noen kriminalbøker kan likevel falle i smak. Hun sier at det kan være kriminalbøker som gir innblikk i et miljø. På spørsmål om eksempel på slike, trekker hun fram boka *Et lite drap i Lisboa* av Robert Wilson. Denne boka henter sin handling fra Tyskland i nazi-tida og fram til dagens Portugal. Hun nevner også Johan Theorin sine kriminalbøker. Flere av disse har sin handling og miljø lagt til Øland. Av kriminalforfattere hun tidligere har likt å lese, er bl.a. Håkan Nesser og Henning Mankell.

Hun understreker likevel at når selve plottet, replikkvekslinger og politimiljø i kriminalbøkene blir det sentrale, innfrir ikke dette de forventninger hun har til en god underholdningsroman. Ofte opplever hun en viss overtydelighet i kriminalbøker. Hun finner likevel av og til kriminalbøker med et visst samfunnsengasjement, og også med litterære kvaliteter. Men mest av slike "tilleggs-kvaliteter" har hun funnet i nyere TV-serier med en kriminalintrige som grunnlag. Som eksempler viser hun til serier som "Forbrytelsen" og "Borgen".

Denne informantene har lest mye og i ulike sjangre, etter den oppfatning jeg får som intervjuer. Hun har et bevisst og delvis kritisk forhold til det hun leser, og setter kvalitetskrav

til sine leseopplevelser. Hvilket forhold har hun så til *Forbrytelse og straff*, og hvordan oppfatter hun boken?

Hun opplyser først at hun leste boka som ung, men uten å fullføre den da. Som grunn oppgir hun at hun trolig var for ung til å ta boka "innover" seg. Boka leste hun nå i St. Petersburg, mens hun var der sammen med kolleger. Hun var motivert for å lese boka nå ut fra sin interesse for skjønnlitteratur med en historisk og geografisk setting. Oppholdet i St. Peterburg bidro til ytterligere autensitet. Hun oppsummerer boka som en leseropplevelse. Det var et eget "driv" i den knyttet til den psykologiske spenningen. Hun trekker ellers frem de samme spenningsmomentene som mine andre informanter: spenningen knyttet til selve mordene og det kriminaltekniske plottet, Raskolnikovs forsøk på å skjule mordene osv. Viktig for leseropplevelsen hennes er at hun opplever noe kafkask og mystisk i stemningen i boka. Denne spesielle stemningen opplever hun gjennom hele romanen fram til oppklaringen. Hun mener ellers å kjenne igjen mye av tonen og opplegget i boka fra Hamsun sine romaner. Hun tror Hamsun må ha hentet mye inspirasjon fra Dostojevskij.

Hun oppfatter Raskolnikov som en rund(sammensatt) karakter som gjennomgår en psykologisk utvikling gjennom romanen. Hun observerer også at de andre personene i romanen er med på å drive handlingen i romanen fram. Noen er hjelpere og noen er motstandere i forhold til Raskolnikov. Noen får en sympatisk framstilling, mens andre får en mindre sympatisk rolle og framstilling. Mer eller mindre mener hun at alle personene kan knyttes opp imot den psykologiske utviklingen Raskolnikov gjennomgår i forbindelse med drapene han har begått, og tiden etterpå. Sonja assosierer hun med en slags Peer Gyntsk "Solveig"-skikkelse som er med på å snu romanen ved at Raskolnikov kommer fram til en bekjennelse. Sonja er slik en "positiv" person i romanen til tross for at hun er både fattig og prostituert. Hun er også med på å gi boka en religiøs dimensjon gjennom den bekjennelsen og "omvendelsen" Raskolnikov gjennomgår mot slutten av boka. Informanten har også merket seg Dunja, Raskolnikovs søster. Hun fremstår også som en sterk og "nyansert" person, men også som et menneske som er villig til å ofre seg for moren og Raskolnikov. Informanten sier også litt om de personene som blir negativt framstilt. Selv om de ikke direkte framstår som onde, er det de lite positive egenskaper som dominerer. Som et eksempel trekker hun fram Luzjin, som vil "kjøpe" seg Raskolnikovs søster som ektefelle.

Også godseieren Svidrigajlov nevner hun. Denne tidligere arbeidsgiveren til Raskolnikovs søster er involvert i en rekke negative episoder i boka, bl.a. i forholdet til Dunja. Informanten oppfatter disse forholdene slik de sannsynligvis kunne være i Russland på 1860-tallet.

Generelt oppfatter hun boka som realistisk både i forhold til den politiske dimensjonen og den historiske og geografiske settingen. I likhet med en annen av informantene, finner hun det naturlig å trekke paralleller mellom Raskolnikov og 22. juli-terroristen i Norge. Boka har gjort inntrykk på informanten, og hun karakteriserer den som en god leseopplevelse.

6.4 Oppsummering og analyse av intervjuene

Ved oppsummering av intervjuene er det vanskelig å påvise store forskjeller mellom min egen lesning og de som har lest *Forbrytelse og straff* som mine informanter. Noen forskjeller har jeg likevel observert. Både jeg og min mannlige informant har kriminallitteratur som markert innslag i fritidslesningen vår. Ved lesningen av *Forbrytelse og straff* er det da naturlig å legge vekt på selve kriminalintrigen og spenningen knyttet til denne.

Sidehandlingene, og den mer sammensatte karakteren boken har, blir ikke så viktig. Dette er i alle fall noe som gjelder ved første gangs lesning av boka, slik tilfellet var for min mannlige informant.

Et mer nyansert inntrykk vil man selvsagt få ved andre gangs lesning, eller studielesning, slik jeg har gjennomført. Da vil man lettere kunne oppdage de mange "lag" denne store og sammensatte romanen har. Selv leste jeg boka som ung, og det samme gjorde mine to kvinnelige informanter. Den ene av disse ga opp lesningen fordi hun etter det hun sier ikke var moden nok da. Den andre husker kriminalintrigen i boka, og det samme gjorde jeg før jeg tok opp boka igjen mange tiår senere. Heller ikke jeg husket kompleksiteten i romanen. Mine to kvinnelige informanter har ikke kriminallitteratur som noen hovedinteresse når det gjelder lesning. Personskildring og miljøskildring m.v. var viktig for disse to ved lesningen av *Forbrytelse og straff*. Men begge understreker også at spenningen i boka var viktig, og særlig den psykologiske spenningen. Min mannlige informant, og jeg selv, legger nok noe større vekt på spenningen knyttet til intrigen, oppklaringen og detektivarbeidet.

Det må understrekes at det er små nyanser her, og kjønnsforskjellene i lesningen er nok tilfeldige. Jeg tror at lesere med kriminallitteratur vil søke mot denne sjangerens elementer når de leser boka. Lesere som ikke leser kriminallitteratur i særlig grad, vil søke mot andre elementer i boka.

En observasjon synes likevel å være felles for mine informanter og meg selv. Vi opplever hvor "innvevd" kriminalintrigen er i boka for øvrig. Den er viktig for personskildring og handling. Vi oppfatter alle bymiljøet i St.Petersburg som realistisk, og som en levende kulisse

for handlingen i boka. Gjennom kriminalintrigen makter forfatteren ellers å vekke interesse for de moralske aspekter ved forbrytelsen hos leserne.

Hvilken bok så *Forbrytelse og straff*? Det er enighet mellom mine informanter (og meg) om at boka ikke er noen kriminalroman i tradisjonell forstand. Informantene finner flere elementer i boka som kan sies å være typiske for kriminallitteraturen, bl.a. mordene, detektiven som arbeider med oppklaringen og settingen i storbyen St. Petersburg.

Informantene opplever også den uvissheten som det skaper at vi som lesere ikke vet hvor mye detektiven Porfirij vet. De opplever også at boka får en løsning gjennom Raskolnikovs tilståelse. Raskolnikov har lenge prøvd å skjule sine spor. Samtidig opplever mine informanter sidehandlingene i boka. De vil gjerne vil inn på hovedhandlingen igjen; for å finne ut "hvordan det går".

På den annen side finner informantene flere elementer som avviker fra kriminalromanen. Dette gjelder bl.a. at morderen er kjent fra begynnelsen av, at det er Sonja og ikke detektiven som får morderen Raskolnikov til å tilstå. Boka faller slik ikke inn under en klassisk kriminalroman. Informantene mine vektlegger alle den psykologiske spenningsdimensjonen i boka. Slik sett kan den kanskje sies å hente noen trekk fra den psykologiske thriller.

Mine informanter tar ikke direkte stilling til hvilken sjanger boka tilhører. Men de trekker alle fram "det" boka har i tillegg til, eller som del av kriminalintrigen. Dette gjelder i korte trekk person- og miljøskildringen, men også den moralske og filosofiske drøftingen som er en viktig del av boka. Uten at mine informanter direkte sette ord på det, mener jeg de har observert at bokens personer har sine selvstendige stemmer (polyfoni), og at de plasserer seg i ulike posisjoner i forholdet til Raskolnikov.

Mitt inntrykk er at alle informantene har merket seg karakterene, settingen og komposisjonen i boka. Når de skal si noe om kriminalintrigen, finner de at den er nært knyttet til karakterene i boka, til måten boka er bygd opp på og til miljøet.

Jeg observerer at leseren (lesermedvirkningen) er viktig for måten boka samlet sett oppleves på. Spennings- og underholdningsmomentet er en tilnærming. Nysgjerrigheten på personene og miljøet en annen. Men dette går noe over i hverandre. *Forbrytelse og straff* kan nok leses som spenning og underholdning, men alle min medlesere understreker de andre sidene ved boka som viktige. Temaet knyttet til forbrytelsen og straffen oppleves også som det viktigste hos alle, og tolkningen av budskapet i boka knyttes også til dette.

Jeg føler at jeg gjennom intervjuene mine har fått fram det de var ment å undersøke (validitet). Når det gjelder pålitelighet måtte jeg nok ha hatt et større utvalg for å kunne si noe om hvordan mennesker med ulike leseinteresser oppfatter *Forbrytelse og straff*. Dette ville nok ha vært en større undersøkelse enn det jeg har tatt mål av med til å si noe om. Samlet sett beskriver mine informanter boka som er leseropplevelse. Kriminalintrigen er en del av dette, men boka har altså mange andre tilleggsverdier som varierer noe for den enkelte leser. En detaljert sjangerbestemmelse er kanskje ikke så viktig, så lenge leseren sitter igjen med en god leseropplevelse etter å vært gjennom romanen. Mine informanter rapporterer om leseglede knyttet til boka.

Kapittel 7 Oppsummering

Kriminalintrigen har en viktig funksjon i *Forbrytelse og straff*. Min egen lesning av boka og analysen av den underbygger dette. Den samme oppfatningen har mine intervjuobjekt. Selv om boka ikke er noen kriminalroman i tradisjonell forstand, står de spenningskapende elementene sentralt. Selv opplever jeg boka som vel så spennende som de beste klassiske kriminalromanene jeg har lest, for eksempel Agatha Christie sin bok *Ti små negerbarn* og John Dickson Carr sin bok *Sort messe*. Intrigen og komposisjonen i disse bøkene bidrar til en vedvarende spenning. Spenningselementene i *Forbrytelse og straff* er av en litt annen art. I analysen min viser jeg at spenningen i Dostojevskij sin roman er knyttet til handlingen i boka, men kanskje vel så mye til den psykologiske spenningen og til atmosfæren i boka. Spenningen er knyttet også til motivene for Raskolnikovs forbrytelse. I forholdet til handlingen er det knyttet spenning både til tiden før og etter drapene. Før er det for leseren knyttet en spenning til hva som kommer til å skje. Etter forbrytelsen følger en intens spenningssekvens knyttet til hvordan Raskolnikov unngår å bli oppdaget, og unnslipper fra mordplassen. Etter mordene er det knyttet spenning særlig til det Raskolnikov sier og gjør. Det er nå den psykologiske spenningen knyttet opp imot kriminalintrigen som er viktigst. Raskolnikov har angst og skyldfølelse, han prøver å skjule sporene sine, og han prøver å unngå å røpe seg. Samtidig oppfører han seg ubalansert og merkelig i forhold til venner og politi.

Her gjennomfører han en balansegang på stram line. Raskolnikov er på en måte "tvunget" inn i forbrytelsen på en måte av krefter han selv ikke klarer å sette fingeren på. Også for leseren framstår motivene som sammensatte og gåtefulle, og er med på å skape spenningen i boka. Spenningsmomentene knyttet til kriminalintrigen i boka er innvevde i hverandre. Kriminalintrigen bidrar slik til vedvarende spenning gjennom hele boka til tross for at forbryteren er kjent på et tidlig tidspunkt. Avsløringen og oppklaringen framstår som logisk og nødvendig når den kommer. Kriminalintrigen er en sentral del av min leseglede knyttet til boka.

Forbrytelse og straff har et rikholdig persongalleri. Av analysen min framgår det at flere av personene er knyttet opp imot kriminalintrigen, mens andre i sterkere grad er knyttet opp

imot sidehandlinger. For meg er det særlig noen av romanens personer som står tydelig fram. Disse er alle knyttet til kriminalintrigen på ulik måte, og "innvevd" i denne. De framstår likevel med en selvstendig stemme i handlingen. Knyttet opp imot Raskolnikov og kriminalintrigen, har jeg særlig merket meg Sonja og politietterforskeren Porfirij Petrovitsj. Sonja blir mer og mer "tydelig" som figur gjennom romanen. For leseren framstår hun som prostituert og fattig som en tragisk person. Men etter hvert blir hun som Raskolnikovs kjæreste den som "fronter" de moralske kravene i boka. Til slutt blir det også hun som får Raskolnikov til å tilstå. Hun er en nødvendig figur som motvekt til Raskolnikov.

Hun blir viktig for den moralske verdidrøftingen i boka, og oppleves av meg som leser som en person med psykologisk styrke. Og hun framstår slik uten at hun er de store ords og fakters person.

Politietterforskeren Porfirij Petrovitsj er også en viktig person i forhold til kriminalintrigen. Han har nok ikke samme psykologiske dybde som Sonja. Sonja kan sies å være en rund (sammensatt) karakter. Porfirij Petrovitsj er en flat (endimensjonal) karakter, men framstår likevel som viktig for kriminalintrigen i sin egenskap av etterforsker. Han tilfører også denne rollen noe nytt i forhold til etterforskeren i de tradisjonelle kriminalbøkene. Det er særlig samtalene mellom Raskolnikov og Petrovitsj som er viktige for kriminalintrigen, slik jeg illustrerer i analysen min. I tillegg til avsløringen er disse samtalene mellom etterforsker og morder med på å trekke kriminalintrigen inn i en moralsk drøfting. Samtalene er viktige for å belyse og avsløre Raskolnikovs motiver. Samtidig holder de Raskolnikov og leser i uvisshet om hvor mye Porfirij Petrovitsj vet til enhver tid.

Kriminalintrigen i boka har også en funksjon i forhold til å belyse et sentralt moralsk spørsmål. Boktittelen *Forbrytelse og straff* knytter boka opp mot det sentrale temaet i romanen, og det som kan sies å være bokas budskap. Både framstillingen og drøftingen i boka av filantropimotivet og overmenneskemotivet kan knyttes mot drøfting av verdispørsmål, og moralske vurderinger. De spørsmålene som reises er: Kan det rettfærdiggjøres å utføre en forbrytelse for å gagne ande mennesker (filantropimotivet)? Og finnes det overmennesker som har en slags moralsk rett til å begå forbrytelser, så å si til menneskehetens beste?

Både filantropimotivet og overmenneskemotivet innebærer en relativisering av faste moralske normer. Begge motiver er begrunnelser for mennesker skal kunne ta seg til rette, og etter eget forgodtbefinnende. I *Forbrytelse og straff* får vi som lesere demonstrert hvordan straffen for Raskolnikov begynner umiddelbart etter mordene. Dette er en moralsk straff som kommer lenge før dommen og den juridiske straffen. Boka kan sies å ha et klart budskap her: "Du skal ikke ta liv". Dette er ikke nødvendigvis gitt en religiøs begrunnelse, men kommer fram som noe helt grunnleggende og moralsk forpliktende for alle mennesker. Når Raskolnikov setter seg ut over dette opplever han en anger som er moralsk motivert. Mot slutten av boka (i epilogen) får den moralske drøftingen en religiøs dimensjon. For meg framstår den moralske drøftingen av forholdet mellom forbrytelse og straff som det sentrale temaet i boka. Men jeg oppfatter også dette temaet som noe utvidet i forhold til bare å gjelde forbrytelser. Jeg oppfatter temaet i boka som knyttet til menneskers ansvar i forhold til andre mennesker generelt. Dette blir satt på spissen gjennom kriminalintrigen og forbrytelsene.

Hvordan kan vi så oppsummere kriminalintrigen i forhold til de sosiale og historiske forhold romanen skildrer? I min analyse har jeg beskrevet en setting og et miljø i romanen som danner en realistisk ramme for det som skjer. Settingen er fattigdom, alkoholisme og prostitusjon i en stor by preget av begynnende industrialisering. Storparten av handlingen foregår i løpet av noen sommerdager, samtidig som kriminalintrigen fungerer som et sammenbindende element. Vi får slik en stedets, tidens og handlingens enhet som bidrar til en konsentrasjon i romanen, selv om den er omfattende og detaljrik.

I arbeidet mitt vil jeg gjøre bruk av oppgaven i to sammenhenger. Jeg vil delta i studieringsammenheng (for publikum) i det regionale biblioteksamarbeidet vi har i Sunnhordland. Der vil jeg delta med orientering om boka, og i drøftingen av den. Personalet ved mitt bibliotek har regelmessig drøftinger i forhold til ulike sjangre, og sjangre i forhold til brukergrupper. Jeg vil bruke *Forbrytelse og straff* aktivt i slik sammenheng, både ved orientering og som grunnlag for drøfting.

Dersom min oppgave skulle følges opp i studentoppgaver, ville kanskje en grundigere drøfting av sjangerspørsmålet i forhold til denne romanen kunne være et tema. *Forbrytelse og straff* sin plass i Dostojevskijs øvrige forfatterskap et annet. Begge disse tema har nok tilknytning til det jeg har drøftet i forhold til kriminalintrigen og romanen, men ville gitt et for stort og sammensatt tema for min drøfting.

8 Litteraturliste

Brodal, J. (2004) Etterord. I : Dostojevskij, F., *Forbrytelse og straff* (s.755-764). Oslo: Solum.

Brodal, J. (1973) Sosiale relasjoner i Forbrytelse og straff. I : Kjetsaa, G. (Red.).

Dostojevskijs roman om Raskolnikov: En artikkelsamling om Forbrytelse og straff. (s. 31-51). Oslo: Aschehoug.

Børtnes, J. (1973). Dostojevskij og den polyfoniske roman. I : Kjetsaa,G. (Red.). *Dostojevskijs roman om Raskolnikov: En artikkelsamling om Forbrytelse og straff*(s. 76 -85). Oslo: Aschehoug.

Dostojevskij. F. (2004). *Forbrytelse og straff*. Oslo :Solum

Elgurén, A.(1995). Hvorfor tiltrekker kriminallitteraturen seg så mange lesere? I ;, Elgurén, A. & Engelstad, A. (Red.),*Under lupen: Essays om kriminallitteratur* (s. 298-303). Oslo: Cappelen akademisk forlag

Gil, S. (1973). Kjærlighetens og barnet i Forbrytelse og straff. I : Kjetsaa,G.(Red.).

Dostojevskijs roman om Raskolnikov:En artikkelsamling om Forbrytelse og straff (s.87- 93). Oslo: Aschehoug.

Gripsrud, J.(1995). Kriminelt godt-og dårlig. I Elguren, A. & Engelstad, A. (Red.) *Under lupen: Essays om kriminallitteratur* (s. 215- 231). Oslo: Cappelen akademisk forlag

Gaasland, R. (1999). *Fortellerens hemmeligheter: Innføring i litterær analyse*. Oslo: Universitetsforlaget.

Kjetsaa, G.(1973) Forbrytelse og straff og straff i samtidens kritikk. I : Kjetsaa, G. (Red).

Dostojevskijs roman om Raskolnikov: En artikkelsamling om Forbrytelse og straff. Oslo: Aschehoug

Krag, E. (1973). Dostojevskij og Raskolnikovs gåte. I : Kjetsaa,G. (Red.). *Dostojevskijs roman om Raskolnikov. En artikkelsamling om Forbrytelse og straff* (s. 9-18). Oslo: Aschehoug.

Kvale, S. & Brinkmann, S. (2009). *Det kvalitative forskningsintervju*. Oslo:Gyldendal akademisk.

Opeide, G. (1973). Raskolnikov og historien. I: Kjetsaa, G. (Red.), *Dostojevskijs roman om Raskolnikov. En artikkelsamling om Forbrytelse og straff* (s.19-30). Oslo: Aschehoug.

Perminow, A.D. (1973) . Raskolnikov og Svidrigajlov. I: Kjetsaa, G. (Red.), *Dostojevskijs roman om Raskolnikov: En artikkelsamling om Forbrytelse og straff* (s. 108-117). Oslo : Aschehoug.

Porter, D. Baklengs oppbygging og kunsten å skape spenning. I : Elguren, A & Engelstad, A. (Red.), *Under lupen: Essays om kriminallitteratur* (s. 243-275).Oslo: Cappelen akademisk forlag.

Ravnum, I.M. (1973). *Forbrytelse og straff som "romantragedie"*. I Kjetsaa, G (Red.), *Dostojevskijs roman om Raskolnikov. En artikkelsamling om Forbrytelse og straff* (s. 53-65) Oslo: Aschehoug

Skei, H.H. (2009). *Å lese litteratur*. Oslo: Gyldendal akademisk.

Strand, M. (2003). *St. Petersburg-historier*. Oslo: Tiden.

Todorov, T. (1995). Kriminalromanens typologi. I Elguren, A. & Engelstad, A. (Red.), *Under lupen: Essays om kriminallitteratur* (s. 202-214). Oslo: Cappelen akademisk forlag.

Valderhaug, B. (1973). Porfirij Petrovitsj. Mesterdetektiven som må gi tapt. I : Kjetsaa, G. (Red). *Dostojevskijs roman om Raskolnikov. En artikkelsamling om Forbrytelse og straff* (s. 94-107). Oslo : Aschehoug.

9 VEDLEGG

9.1 Intervjuguide

Intervjuguide Bjørnar Withbro Masteroppgave Høgskolen i Oslo og Akershus . Bibliotek- og informasjonsvitenskap

Tema for masteroppgave: Hvordan fungerer kriminalintrigen i Dostojevskijs Forbrytelse og straff ?

Åpning:

Åpne med å forklare formålet med intervjuet, og informasjon om bruk av opptaksutstyr. Opplyse at intervjuet vil bli anonymisert, og at informanten selvfølgelig får intervjuet tilsendt for gjennomlesning og godkjenning.

Få skriftlig samtykke til intervjuet på disse vilkårene (på forhånd; før intervjuet)

Innledningsspørsmål:

Hvilken type bøker leser du vanligvis?

Har du noen favorittsjanger eller noen favorittbok?

Hvor viktig er det å lese bøker som interesse for deg?

Hvor mange bøker leser du i løpet av et år, tror du?

Forskningsspørsmålene i det følgende er *min* ramme for arbeidet, og blir ikke stilt i den formen de har her.

(Forskningsspørsmål 1: Hvordan fungerer kriminalintrigen som spenningskapende element?)

Intervjuspørsmål:

Oppfatter du boka som spennende?

Hva er det i så fall som gjør boka spennende (eventuelt ikke spennende)?

Opplever du samme type spenning i denne boka som i kriminalromaner du har lest? Eller er det forskjeller?

Hadde du forventninger om at boka skulle være spennende da du startet på lesningen av *denne* boka?

Ble forventningene innfridd?

Hvilke forventninger har du vanligvis når du leser *kriminalbøker*?

Er det andre typer romaner eller romanforfattere du leser bøker av, og hvilke forventninger har du vanligvis til disse?

Kan du nevne eksempler på gode kriminalbøker du har lest, og noen eksempler på andre gode romaner du har lest?

.....

(Forskningsspørsmål 2: Hvordan fungerer kriminalintrigen som ramme for hovedpersonens psykologiske utvikling?)

Intervjuspørsmål:

Hvordan oppfatter du Raskolnikov som person *før* forbrytelsen?

Hvordan oppfatter du hans motiver for drapene?

Hvordan er Raskolnikovs reaksjon etter drapene, og oppfatter du reaksjonen som realistisk og sannsynlig?

Er det ulike stadier i Raskolnikovs utvikling gjennom boka som du har merket deg?

Hvordan framstår han mot slutten av romanen, og hvor viktig føler du at kriminalintrigen i boka er for utviklingen han har gjennomgått?

Har du lest noen kriminalromaner der du vil si at hovedpersonen(e) gjennomgår en psykologisk utvikling, og kan du nevne eksempler på slike?

(Forskningsspørsmål 3 : Hvordan fungerer kriminalintrigen som ramme for de andre personene i romanen sine liv og utvikling ?)

Intervjuspørsmål:

Kan du si litt om hvordan du oppfatter disse personene sitt forhold til Raskolnikov og til de tema romanen kan sies å ta opp:

Politietterforskeren Porfirij Pertrovitsj

Sonja (kjæleavn), datter av Marmeladov, og Raskolnikovs senere kjæreste

Marmeladov, forhenværende embetsmann

Dunja(kjæleavn) Raskolnikovs søster

Razumikhin, Raskolnikovs venn

Svidrigajlov, godseier og tidligere arbeidsgiver til Dunja

Luzjin, advokat og forlovet med Raskolnikovs søster

Hvilken (hvilke) av disse personene oppfatter du som de viktigste i romanen, og hvorfor?

Hvor viktig oppfatter du at personskildringen er i *kriminalromaner*?

Er personskildringer et viktig moment i andre typer romaner du leser?

.....

(Forskningsspørsmål 4 Hvordan fungerer kriminalintrigen i forhold til å belyse verdispørsmål, moralske og religiøse spørsmål?)

Intervjuspørsmål:

Hvordan oppfatter du bokens tittel; *Forbrytelse og straff*?

Hvilke verdispørsmål og moralske spørsmål mener du kriminalintrigen belyser?

Romanen kan sies å antyde en soning i form av en religiøs omvendelse hos hovedpersonen Raskolnikov. Hvordan oppfatter du denne slutten på boken?

(Forskningsspørsmål 5 Hvordan fungerer kriminalintrigen i forhold til bokas framstilling av sosiale og historiske forhold i Russland på 1860-tallet?)

Intervjuspørsmål:

Ser du noen sammenheng mellom bymiljøet romanen beskriver og kriminalintrigen?

Ser du noen sammenheng mellom kriminalintrigen og de sosiale forholdene som beskrives i romanen?

.....

Spørsmål til avslutning:

Hvilke elementer i Forbrytelse og straff oppfatter du som de samme som vi finner i en kriminalroman, og hvilke elementer i boka finner vi vanligvis ikke i en kriminalroman?

Hvordan vil du si at kriminalintrigen i boka fungerer i forhold til din måte å lese boka på?

Er det noe annet du vil si om Forbrytelse og straff, som vi ikke har vært inne på?

AVSLUTNING: Takke for samtalen, og skissere hva jeg videre skal gjøre med materialet.

Minne om at informanten får oppsummeringen tilsendt for gjennomlesning og med mulighet for å gjøre forandringer i den

9.2 Samtykkeerklæring

Informasjonsskriv

Intervju i forbindelse med masteroppgave

Jeg er masterstudent ved Høgskolen i Oslo og Akershus i faget bibliotek- og informasjonsvitenskap. Jeg holder nå på med den avsluttende masteroppgaven.

Tema for oppgaven er hvilken funksjon kriminalintrigen i Dostojevskij sin roman *Forbrytelse og straff* har. Dette blir belyst teoretisk, og gjennom egen vurdering.

I tillegg trenger jeg 3-4 dybdeintervju med personer som har lest romanen, og som kan utdype teori og min egen lese måte.

Samtalen vil ta ca. en time, og vil bli tatt opp på bånd. I tillegg vil jeg gjøre notater. Opplysningene vil bli skrevet ut og blir tatt inn i oppgaven. Intervjuet vil bli knyttet til alder, kjønn og yrke, men er ellers anonymisert.

Utskrift av intervjuet vil du få tilsendt for mulig korrigerings før jeg gjør bruk av det.

Hvis det er noe du lurer på, kan du kontakte meg på telefon 53 49 69 70, eller sende en e-post til bjornar.withbro@stord.kommune.no. Du kan også eventuelt kontakte min veileder ved Høgskolen i Oslo og Akershus, Cecilie Naper, på tlf. 41020085.

Studien er meldt til Personvernombudet for forskning, Norsk samfunnsvitenskapelig datatjeneste (NSD).

Dersom du vil være med på intervjuet, er det fint om du kan skrive under på vedlagte samtykkeerklæring og sende til meg.

Med hilsen

Bjørnar Withbro, Svinshammaren 37, 5416 STORD

Samtykkeerklæring:

Jeg har mottatt skriftlig informasjon og er villig til å delta i studien.

Signatur:

Telefonnummer:

Høgskolen i Oslo og Akershus, Institutt for arkiv- bibliotek- og informasjonsfag
Oslo 2012